

EINDRAPPORTAGE TWEEDE PRAKTIJTOETS NSP-GLB

TWEEDE PRAKTIJKTOETS NSP-GLB

Uitgebracht aan: Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Uitgebracht door: Aequator Groen & Ruimte bv
Postbus 1171
3840 BD Harderwijk

Contactpersoon: T. (Thijs) Fikken
06-59825577

Auteur(s): T. Fikken (Aequator Groen & Ruimte)
W.J.B. (Wouter) Rozendaal (Aequator Groen & Ruimte)
H.M. (Martijn) Hoolsema (Aequator Groen & Ruimte)
V.M. (Vera) Omtzigt (Aequator Groen & Ruimte)

Versie: Eindrapport

Datum: 15-6-2022

INHOUDSOPGAVE

SAMENVATTING	4
1 INLEIDING	7
1.1 Aanleiding en achtergrond	7
1.2 Probleemverkenning	7
1.3 Doelstelling	7
1.4 Leeswijzer	7
2 AANPAK	9
2.1 Materiaal en methode	9
2.2 Te toetsen beleidsscenario	10
2.3 Selectie deelnemers en representativiteit	11
2.4 Discussie van de aanpak	13
3 CONDITIONALITEITEN	14
3.1 Introductie	14
3.2 GLMC 4 – Bufferstroken langs waterlopen	15
3.3 GLMC 8 – niet-productief bouwland	16
3.4 Conclusies	18
4 WERKING VAN DE ECOREGELING	20
4.1 Introductie	20
4.2 Verwachte deelname	20
4.3 Beoordeling van de eco-activiteiten	22
4.4 Puntensysteem schijf van vijf	25
4.5 Waarde van de activiteiten	26
4.6 Uitvoerbaarheid	27
4.7 Vergelijking met uitkomsten eerste praktijkproef	29
5 IMPACT VAN DE ECOREGELING	30
5.1 Introductie	30
5.2 Impact op het verdienvermogen	30
5.3 Effecten die averechts staan op de beleidsinzet	31
5.4 Samenhang met ANLb	32
6 CONCLUSIE(S) EN SUGGESTIES TER VERBETERING	34
6.1 Introductie	34
6.2 Conclusies	34
6.3 Suggesties ter verbetering	38
7 BIJLAGEN	40

SAMENVATTING

Met ingang van 1 januari 2023 treedt een nieuw Gemeenschappelijk Landbouw Beleid (GLB) in werking. Dit GLB kent een groenblauwe architectuur met, als nieuw onderdeel binnen pijler 1 van het GLB, de ecoregeling. Dit is een belangrijk instrument voor de extra gewenste inzet op groenblauwe diensten zoals door de EU verwoord in de doelstellingen voor het toekomstig GLB. Iedere lidstaat krijgt een zekere mate van vrijheid voor de uitwerking van de Europese kaders van het GLB zodat deze aansluiten bij de opgaven waar iedere lidstaat voor staat. Dit werken zij, samen met andere onderdelen van het GLB, uit in een Nationaal Strategisch Plan (NSP). De afgelopen jaren is door het ministerie van LNV, het IPO en de Unie van Waterschappen gewerkt aan het NSP voor Nederland.

In de tweede praktijktoets is de werking van de ecoregeling op het boerenbedrijf getoetst. Het doel van de tweede praktijktoets is om de impact te inventariseren van de ecoregeling op het verdienvermogen van de agrariërs en te inventariseren of de voorgenomen invulling van de ecoregeling werkbaar, eenvoudig, flexibel en tegelijkertijd doeltreffend is voor agrariërs. Daarvoor zijn 48 keukentafelgesprekken gevoerd en 50 rekentools ingevuld, waarbij samen met boerenbedrijven de werking van de ecoregeling is doorgerekend.

Uiteindelijk is deelname aan de ecoregeling voor bedrijven een rekensom. De vergoeding vanuit de ecoregeling moet zorgen voor voldoende compensatie voor extra kosten en gederfde inkomsten. Voor de deelnamebereidheid moet deze rekensom overwegend goed uitpakken. Daarbij speelt meer mee dan alleen het voldoen aan verduurzamingsdoelen. Boeren maken ook afwegingen over of ze het maatschappelijk verantwoord vinden om in de hedendaagse geopolitieke situatie met spanningen voor voedselzekerheid en voedselprijzen goede landbouwgrond in te zetten voor duurzaamheidsdoelen.

De belangrijkste conclusies van de praktijktoets zijn hieronder opgenomen.

28 van de 50 deelnemers aan de praktijktoets kan of wil niet deelnemen aan de huidige vorm van de ecoregeling

Omgerekend naar hectares gaat dat om 2477 van de 4896 getoetste hectares. Van de deelnemers die wel kunnen en willen deelnemen komen 4 bedrijven op niveau brons, 11 bedrijven op niveau zilver en 7 bedrijven op niveau goud. Deze deelnamebereidheid is met name het gevolg van de beperkte keuzemogelijkheid in activiteiten en de wijze van punttoekenning op de doelen van de ecoregeling.

Het keuzemenu aan activiteiten uit de ecoregeling werkt niet als keuzemenu

De ecoregeling voor 2023 bestaat uit 21 activiteiten. Deze activiteiten zijn niet op elk bedrijf toepasbaar. In de praktijk kan een boer vaak slechts uit een handvol activiteiten kiezen. Sommige activiteiten zijn sectorspecifiek, of zijn versies van dezelfde activiteit met een verschillend inspanningsniveau. Andere activiteiten zijn zo specialistisch dat ze in de praktijk op weinig bedrijven toegepast zullen worden. De beperkte mogelijkheid aan activiteiten, maakt deelname aan de ecoregeling voor sommige bedrijven lastig.

Het is moeilijk om de punten op landschap en biodiversiteit te behalen

Het niet behalen van de minimumwaardes op landschap en biodiversiteit zorgt er voor dat minder bedrijven deel kunnen nemen. Daarnaast zijn met name in open landschappen weinig mogelijkheden om op landschap en biodiversiteit te scoren. De activiteiten die hoog op landschap scoren zijn namelijk in strijd met dit landschapstype. Heggen, hagen en bomen belemmeren de verre zichtlijnen waar deze landschappen om bekend staan.

Voor de doelen klimaat, bodem en water scoren deelnemers vaak hoog

Soms wel vier of vijf keer de streefwaarde. Daarmee worden bedrijven niet gestimuleerd om aanvullende maatregelen op deze doelen te nemen.

Voor het gros van de boerenbedrijven zal het inkomen dat uit het GLB gehaald wordt dalen

Voor bedrijven met een uitzonderlijk duurzame bedrijfsvoering, of biologische bedrijven, zal de ecoregeling een aanvullende beloning geven voor de huidige bedrijfsvoering. Zij zullen op korte termijn dus meer profijt hebben van de ecoregeling, hoewel ook voor deze bedrijven op termijn het inkomen uit het GLB zal dalen.

De resultaatgerichte controle brengt voor de boer risico's met zich mee

De resultaten van een activiteit zijn immers mede afhankelijk van externe factoren waar de boer geen invloed op heeft, zoals weersomstandigheden. Bij afkeuren van een activiteit verliest een bedrijf de bijbehorende waarde en de behaalde punten. Dat kan zelfs tot gevolg hebben dat een bedrijf dat inzet op goud, ineens helemaal geen vergoeding meer krijgt. Terwijl het bedrijf wel kosten heeft gemaakt en met meerdere activiteiten bijdraagt aan verduurzamingsdoelen.

Het is moeilijk voor bedrijven om aan GLMC 8 te voldoen

De incurante gronden zijn geoptimaliseerd voor landbouwkundig gebruik waardoor deze er nauwelijks nog zijn. Daardoor zal voor GLMC 8 productieve landbouwgrond uit productie gehaald moeten worden. Dit stuit op verzet bij bedrijven. Met name in gebieden waar van oudsher weinig niet-productief areaal aanwezig is, zoals Flevoland of het Oldambt.

De instandhouding van blijvend grasland staat onder druk

De instandhouding van het areaal blijvend grasland op nationaal niveau is één van de voorwaarden vanuit de Europese Commissie. Blijvend grasland wordt op dit moment niet gewaardeerd voor landschap en biodiversiteit. Om punten te scoren kan een boer er voor kiezen om blijvend grasland te scheuren, en luzerne te zaaien als rustgewas – waarvoor wél punten op landschap en biodiversiteit worden gescoord. Hetzelfde geldt voor verschillende andere gewassen.

De rol van een adviseur blijft in dit systeem belangrijk

Hoewel de basisinformatie op orde is, zijn de fijne kneepjes van de werking van het systeem ingewikkeld. Het gaat dan bijvoorbeeld om welke combinaties aan activiteiten goed werken om punten te scoren of maximaal doelbereik te halen. Deze kennis is nodig om optimaal gebruik te maken van de ecoregeling, maar nog niet bij de boer aanwezig.

Samenspel tussen conditionaliteit, ANLb en ecoregeling is een puzzel voor ondernemers

Een puzzel die, als deze niet goed gelegd wordt, averechtse effecten op de beleidsdoelstellingen kan hebben. Belangrijk is dat alle benodigde informatie over cumulaties met het ANLb en ander beleid, en de bijdrage van eco- en ANLb activiteiten aan de beleidsdoelstellingen voor boeren beschikbaar is bij

het uitwerken van hun eco-activiteitenplan. Goede begeleiding bij het uitwerken van het plan door een adviseur met kennis over de activiteiten en hun bijdrage aan de doelen is hierbij heel zinvol.

Communicatie is van groot belang

Voor het succes van de ecoregeling is goede communicatie bepalend. Dit komt terug op meerdere vlakken. Hieronder zijn de meest urgente communicatiethema's aangegeven.

1. Communiceer over de noodzaak van de transitie naar een duurzamere landbouw
2. Bied perspectief voor de ontwikkelingen in de komende 10 à 20 jaar
3. Wees duidelijk over de gevolgen voor het inkomen
4. Spreek waardering uit voor wat al goed gaat
5. Informeer over de werking ecoregeling
6. Informeer over de beoogde effecten van de activiteiten
7. Informeer over de samenhang tussen verschillende beleidsonderdelen
8. Informeer over de nieuwe manier van controleren

1 INLEIDING

1.1 Aanleiding en achtergrond

Met ingang van 1 januari 2023 treedt een nieuw Gemeenschappelijk Landbouw Beleid (GLB) in werking. Dit GLB kent een groenblauwe architectuur met, als nieuw onderdeel binnen pijler 1 van het GLB, de ecoregeling. Dit is een belangrijk instrument voor de extra gewenste inzet op groenblauwe diensten zoals door de EU verwoord in de doelstellingen voor het toekomstig GLB. Iedere lidstaat krijgt een zekere mate van vrijheid voor de uitwerking van de Europese kaders van het GLB zodat deze aansluiten bij de opgaven waar iedere lidstaat voor staat. Dit werken zij, samen met andere onderdelen van het GLB, uit in een Nationaal Strategisch Plan (NSP). De afgelopen jaren is door het ministerie van LNV, het IPO en de Unie van Waterschappen gewerkt aan het NSP voor Nederland. Eind 2021 is er een eerste versie van het NSP ingediend bij de Europese Commissie. De verwachting is dat het definitieve goedkeuringsproces in juli 2022 in gang wordt gezet.

Voor de ecoregeling heeft het NSP-programmateam gewerkt aan een keuzemenu met activiteiten en een bijpassend puntensysteem. Aequator Groen & Ruimte heeft in de zomer van 2021 een eerste praktijktoets uitgevoerd om de werking van de ecoregeling in de praktijk te toetsen. Naar aanleiding van deze praktijktoets zijn wijzigingen doorgevoerd in de opzet van de ecoregeling. De puntenschaal voor de ecodeoelen is uitgebreid, de hoogte van de hectarevergoeding is aangepast, de waarde voor de activiteiten zijn aangepast en het activiteitenmenu is uitgebreid, waarbij nog niet alle activiteiten direct in 2023 opengesteld zullen worden. Hiermee is behoefte ontstaan voor een tweede praktijktoets, met specifieke aandacht voor de impact van de wijzigingen en de samenhang van de ecoregeling met het 7e Actieprogramma Nitraatrichtlijn en het ANLb.

1.2 Probleemverkenning

Om de ecoregeling de beoogde impact te laten hebben op de groenblauwe doelen welke gekoppeld zijn aan het GLB is het van belang te weten hoe de naar aanleiding van de eerste praktijktoets herziene invulling van de ecoregeling uitwerkt in de praktijk. Wat betekent de invulling van de ecoregeling voor het verdienvermogen van de boer/tuinder en is het systeem voor hen werkbaar, eenvoudig, flexibel en tegelijkertijd doeltreffend voor de beleidsdoelen? Het is belangrijk om dit voor definitieve invoering te toetsen, direct in de praktijk bij boeren en tuinders.

1.3 Doelstelling

Het doel van de tweede praktijktoets is dan ook het inventariseren van de impact van de ecoregeling op het verdienvermogen van de agrariërs en te inventariseren of de voorgenomen invulling van de ecoregeling werkbaar, eenvoudig, flexibel en tegelijkertijd doeltreffend is voor agrariërs.

1.4 Leeswijzer

Deze rapportage is het eindresultaat van de tweede praktijktoets. De rapportage is als volgt opgebouwd:

- In **hoofdstuk 2** wordt de aanpak van de tweede praktijktoets beschreven. Hier wordt ingegaan op de gebruikte methoden, het te toetsen beleidsscenario, de selectie van deelnemers en representativiteit, en uitdagingen in de uitvoering.
- In **hoofdstuk 3** staat de werking van de conditionaliteit centraal. Daarbij is extra aandacht voor de werking van GLMC 4, GLMC 7 en GLMC 8.
- **Hoofdstuk 4** gaat in op de werking van de ecoregeling. Achtereenvolgens worden de verwachte deelname, de beoordeling van de eco-activiteiten en de werking van het puntensysteem besproken. Ook de uitvoerbaarheid van de ecoregeling komt hier terug.
- In **hoofdstuk 5** wordt de impact van de ecoregeling besproken. Daarbij gaat het om de impact op het verdienvermogen, mogelijke averechtse effecten en de samenhang met het ANLb.
- Afsluitend geeft **hoofdstuk 6** de conclusies van de tweede praktijktoets en een set aan suggesties voor verbetering.

2 AANPAK

2.1 Materiaal en methode

In de praktijktoets is de werking van de ecoregeling via de volgende kanalen getoetst:

- Er zijn door de adviseurs 48 keukentafelgesprekken bij boeren thuis gevoerd. Bij deze keukentafelgesprekken is samen met de agrariërs de ecoregeling besproken en een bedrijfsplan voor de ecoregeling opgesteld met behulp van een rekentool. Met de rekentool konden de scores op de ecoregeling bepaald worden. In de gesprekken is een aanvullende vragenlijst doorlopen met behulp van online enquêtesoftware. Hierbij zijn verklarende en verdiepende vragen gesteld over de werking van de ecoregeling op het bedrijf. De volledige lijst van gestelde vragen is terug te vinden in Bijlage 5.
- Wegens drukte op het land bij bollenbedrijven is het niet gelukt om binnen het tijdsbestek van de praktijktoets een gesprek in te plannen met een bollenboer. Een adviseur heeft, met toestemming van de bollentelers, op basis van eigen ervaring en kennis van beide bollenbedrijven twee rekenmodellen ingevoerd. Op deze manier werd het mogelijk om bollenbedrijven mee te nemen in de toets. Echter, de achterliggende keuzes, verdiepende en verklarende vragen zijn voor deze sector uitgebleven doordat er geen één op één gesprek is gevoerd. In totaal komt daarmee het aantal ingevulde rekentools op **50**.
- Bij één van de keukentafelgesprekken is de online enquête niet ingevuld. Hiermee komt het totaal aantal ingevulde enquêtes op **47**.
- Data over landgebruik en keuzes voor eco-activiteiten van 50 deelnemers uit de eerste praktijktoets is ingevoerd in de nieuwe rekentool. De uitkomsten hiervan zijn geanalyseerd. Op deze manier zijn de effecten van de wijzigingen in de ecoregeling ten opzichte van de vorige praktijktoets in kaart gebracht.
- Met adviseurs en beleidsmedewerkers zijn een tweetal evaluatiemomenten gehouden om de eerste ervaringen terug te koppelen en te zorgen voor lerend vermogen binnen de uitvoering van het project.
- Met boeren, beleidsmedewerkers en adviseurs zijn twee validatiegesprekken gehouden. Doel van deze gesprekken was om de resultaten te toetsen en verklaren bij de deelnemers.
- Het project is begeleid door een klankbordgroep met vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties. Voor de samenstelling van de klankbordgroep zie bijlagen.
- In de keukentafelgesprekken is door de adviseur gezocht naar de optimale toepassing van de ecoregeling op het bedrijf en is het gesprek aan gegaan over de mogelijkheden die de ecoregeling biedt. Het verschilt per bedrijf op basis van de houding en (financiële) mogelijkheden van de ondernemer in welke richting optimalisering is uitgewerkt. De realiteit is dat bij sommige bedrijven bedrijfseconomische afwegingen het zwaarst wegen, of moeten wegen vanwege hun financiële situatie. Deze bedrijven willen en/of kunnen enkel aanpassingen doorvoeren die bedrijfseconomisch goed uitpakken. Bij andere bedrijven wegen duurzaamheidsaspecten meer mee. Deze bedrijven zijn bereid om meer activiteiten uit de ecoregeling toe te passen (met hogere inkomstenderving of kosten). Deze variatie in aanpak zal ook voorkomen in de praktijk.

2.2 Te toetsen beleidsscenario

Het te toetsen scenario is in april 2022 uitgegeven door het ministerie van LNV en RVO. Het scenario bestaat uit de volgende onderdelen:

- Scenariobeschrijving
- Overzicht van eco-activiteiten t.b.v. tweede praktijktoets
- Overzicht van punten en tarieven per eco-activiteit
- Notitie over het stapelen van activiteiten
- Eco-rekentool C2.0
- Instructie rekentool C2.0
- Gewascode activiteitenlijst
- Rapportage score activiteiten

Het volledige te toetsen beleid is zichtbaar in Bijlage 1 – Te toetsen beleidsscenario GLB 2023. Hier wordt een korte samenvatting gegeven.

Het nieuwe GLB bestaat uit meerdere lagen. De basispremie is een hectarevergoeding die een boer ontvangt als hij of zij aan de basisvoorwaarden voldoet. Daarnaast kan iedere boer punten halen voor de uitvoering van eco-activiteiten. Op basis van de gekozen eco-activiteiten kan de boer via de ecoregeling een extra vergoeding krijgen. Aanvullend kan de boer ook ondersteuning ontvangen ook via ANLb en via verschillende investeringsregelingen.

De basispremie is voor 2023 vastgesteld op € 220,60 met daarop aanvullend € 54,- voor de eerste 40 hectares van het bedrijf. Om de basispremie te verkrijgen moeten boeren voldoen aan de conditionaliteit. Deze bestaat uit onderdelen uit de Europese Verordeningen en Richtlijnen (RBE's) en negen voorwaarden die ook wel GLMC's (Goede Milieu- en Landbouwcondities) genoemd worden. In de praktijktoets is enkel gericht op de werking van de GLMC's. Bij de gesprekken hebben we daarbij de definities aangehouden zoals ze zijn opgenomen in de scenariobeschrijving, zie ook Bijlage 1.

GLMC 4 en GLMC 8 zijn in de keukentafelgesprekken veelvuldig besproken. Voor GLMC 4 is daarbij uitgegaan van de breedte van de bufferstrook van 2 meter voor watervoerende sloten, of 5 meter voor ecologisch belangrijke sloten zoals aangemerkt in de KRW. Maximaal 5% van het perceel moet als bufferstrook worden ingericht. Hierbij wordt aangesloten bij de wettelijke eisen. Voor GLMC 8 heeft de boer de optie om 4% van het areaal niet-productief te laten, of 7% van het areaal niet-productief, waarvan 4% als stikstofbindend gewas zonder gebruik van gewasbescherming. Daarbij is er een vrijstelling voor bedrijven waar 75% van het landbouw areaal bestaat uit grasland of 75% van het landbouw areaal bestaat uit grasland of braakliggend land. In de praktijk bleek het lastig om aan de eerste 4% niet productief areaal te komen. Daardoor is in de gesprekken de 7%-optie vaak niet aan de orde gekomen.

Voor de ecoregeling is een keuzemenu met eco-activiteiten opgesteld. De lijst met eco-activiteiten bestaat voor dit getoetste scenario uit 21 activiteiten. De eco-activiteiten zijn individueel gescoord op de bijdrage aan vijf verschillende doelen: klimaat, water, bodem & lucht, biodiversiteit en landschap. Ook zijn er waardes in euro aan de eco-activiteiten gehangen. Om uitkering te krijgen over de eco-activiteiten moet allereerst voldaan worden aan de minimaal te behalen punten op de vijf verschillende doelen. Voor de gewichtsverdeling van het aantal te behalen punten wordt onderscheid gemaakt in twee regio's. Wanneer per doel voldoende punten behaald worden, wordt er gekeken naar de behaalde waarde van de eco-activiteiten. De waarde is gebaseerd op gedeerde inkomsten en extra

kosten die gemaakt worden bij het uitvoeren van de activiteit. Ook hierbij wordt onderscheid gemaakt in dezelfde twee regio's. De som van de behaalde waarde resulteert in een positie op de medaille-spiegel brons-zilver-goud. Bij het behalen van een bronzen medaille is in dit scenario € 60,- per hectare bovenop de basispremie uitgekeerd. Voor de zilveren medaille gold een extra hectare premie van € 100,- en bij het behalen van de gouden medaille € 200,-.

2.3 Selectie deelnemers en representativiteit

Door de hoeveelheid gesprekken en het beperkte tijdsbestek waarin de praktijktoets uitgevoerd moest worden, is een representatieve afspiegeling van de Nederlandse agrarische sector niet mogelijk. Genoemde aantallen als deel van de onderzoekspopulatie mogen derhalve niet geëxtrapoleerd worden om uitspraken te doen over de onderzoeksvragen t.a.v. de totale landbouwsector. Wel is gestreefd naar een zo representatief mogelijke afspiegeling. Bij de selectie van deelnemers zijn allereerst de sector en locatie van het bedrijf meegenomen. Aanvullend is gekeken naar een gelijke verdeling over regio's en naar bedrijfsgrootte. De definitieve samenstelling van de steekproef is gedaan door de onderzoekers op basis van de criteria welke met de opdrachtgever en klankbordgroep zijn besproken.

Voor de werving van deelnemers is gebruik gemaakt van de volgende kanalen:

- Werving uit de klantenkring van de adviseurs. De betrokken bedrijfsadviseurs beschikken over een zeer grote klantenkring van agrariërs in Nederland. Via BoerenNatuur en de agrarische collectieven zijn gericht agrariërs benaderd die deelnemen aan het ANLb.
- Werving via de klankbordgroep. De klankbordgroepleden konden potentiële deelnemers aanleveren bij de onderzoekers. Dit is door enkele leden van de klankbordgroep gedaan.
- Werving via het klantenpanel van RVO. Via het klantenpanel van RVO zijn via een gerichte uitvraag gaten in het deelnemersbestand in Utrecht en Zuid-Holland aangevuld.

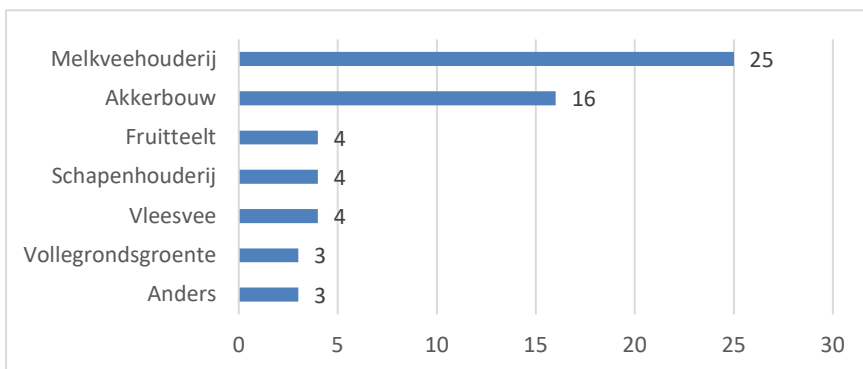
De deelnemers zijn via keukentafelgesprekken betrokken bij de praktijktoets. Vanwege drukte op het land konden geen gesprekken bij twee bollentelers worden gepland. De rekentool is wel voor deze bedrijven ingevuld. Daarnaast is vanwege technische problemen één enquête niet ingevuld. De output van de gesprekken is daarmee als volgt:

- 48 gevoerde keukentafelgesprekken
- 50 gevulde rekentools
- 47 gevulde enquêtes

2.3.1 Deelnemers gegevens keukentafelgesprekken

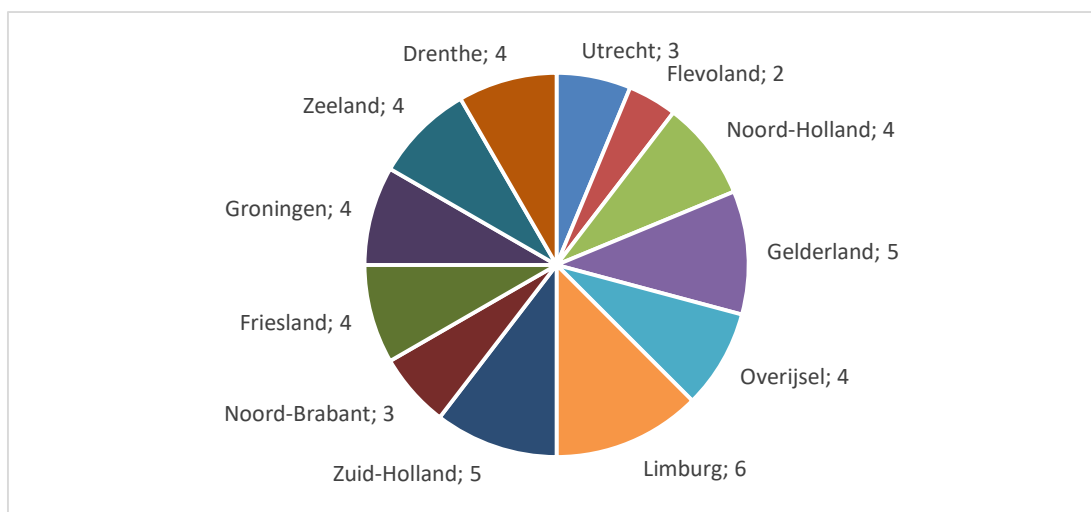
De verdeling van de bedrijfstypes onder de deelnemers aan de keukentafelgesprekken is te zien in Figuur 2.1. Een bedrijf kan daarbij meerdere sectoren beslaan (bijvoorbeeld een melkveehouder met daarnaast een akkerbouwtaak). Het overgrote deel van de gesprekken is gevoerd met melkveehouders. In de categorie 'anders' vallen drie bedrijven. Eén bedrijf heeft een recreatietak, het tweede bedrijf heeft een zonnepanelenveld en het derde bedrijf is een varkenshouderij en omvat een deel bosbouw. Er zijn geen gesprekken gevoerd met bollenbedrijven. Wel zijn twee bollenbedrijven meegenomen in de dataverzameling en analyse van de rekentool.

De gemiddelde leeftijd van de deelnemers aan de keukentafelgesprekken is 47,9 jaar. De oudste deelnemers is 67 jaar en de jongste deelnemer is 26 jaar.

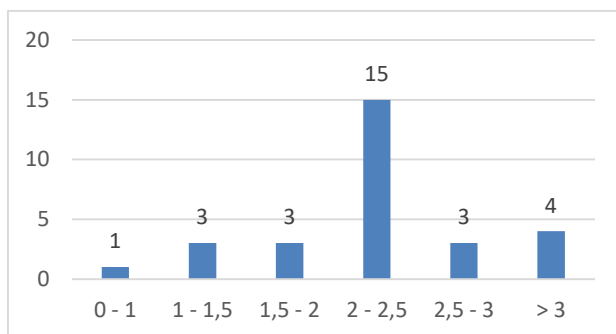

Figuur 2.1 Verdeling bedrijfstypes deelnemers keukentafelgesprekken

In Figuur 2.2 is het aantal keukentafelgesprekken per provincie te zien. De verdeling naar regio's die worden gehanteerd voor de waardebeoordeling en de gewichtsverdeling van het aantal te behalen punten per doel is als volgt: 22 gesprekken zijn gevoerd in regio 1 en 25 gesprekken zijn gevoerd in regio 2. Van de geïnterviewde bedrijven zijn 45 bedrijven gangbaar en 2 bedrijven biologisch. 25 bedrijven doen mee aan het ANLb en 22 bedrijven hebben geen ANLb op het bedrijf. In Figuur 2.3 staat de verdeling grootvee-eenheden op de deelnemende veehouders.

Figuur 2.2 Aantal keukentafelgesprekken per provincie

Figuur 2.3 Bedrijfsverdeling naar grooteenheden vee per hectare

Het aantal hectares dat meegenomen is in de rekentools is in Tabel 2.1 weergegeven.

Tabel 2.1 Hectareverdeling rekentools ingevuld tijdens de praktijktoets

Hectare verdeling ingevulde rekentools	
Totale oppervlakte	4896,8 ha
Grootste bedrijf	526 ha
Kleinste bedrijf	15,5 ha
Gemiddelde bedrijfsgrootte	97,9 ha

2.4 Discussie van de aanpak

De uitvoering van de praktijktoets is op een aantal onderdelen suboptimaal verlopen. Dat komt met name vanwege de periode waarin de toets is uitgevoerd. De uitdagingen in de aanpak waren als volgt:

- De praktijktoets is van maart tot begin juni uitgevoerd. Deze timing was voor sommige sectoren niet optimaal. Het voorjaar is voor veel ondernemers een drukke periode met veel werk op het veld. Voor bollenbedrijven was de timing bijzonder ongelukkig, vanwege werk in de tulpenvelden. Daardoor zijn bollenbedrijven niet meegenomen in de keukentafelgesprekken.
- Alle adviseurs hebben dezelfde rekentool en achtergrondinformatie gekregen voor het uitvoeren van de keukentafelgesprekken. Echter, persoonlijke invloeden en inzichten in het nieuwe GLB kunnen invloed hebben gehad op het invullen van de rekentool.
- Het aantal gesprekken is te laag om een representatief beeld te geven van de agrarische sector in Nederland.
- De agrariërs die deelnemen aan onderzoeken als de praktijktoets zijn over het algemeen meer dan gemiddeld betrokken bij de beleidsontwikkelingen. Het is aannemelijk dat ze daardoor een kennisvoorsprong hebben over het nieuwe beleid in vergelijking met hun collega's. Als gevolg kan het zijn dat het invullen van de rekentool makkelijker gaat dan als de hele sector bekeken wordt.

3 CONDITIONALITEITEN

3.1 Introductie

Om aanspraak te kunnen maken op de basispremie vanuit het GLB moeten agrariërs voldoen aan voorwaarden voor de conditionaliteit. Deze bestaat uit algemene wettelijke verplichtingen en negen aanvullende voorwaarden. Deze aanvullende voorwaarden worden de Goede Landbouw en Milieu Conditie (GLMC) genoemd. De basisvereisten voor de GLMC's zijn door de Europese Commissie vastgelegd in de verordening NSP-GLB¹. Lidstaten van de Europese Unie kunnen zelf de GLMC's aanscherpen voor het nationale beleid. In Tabel 3.1 is een overzicht van de GLMC's opgenomen. Een verdere toelichting van de Nederlandse invulling van de GLMC's is terug te vinden in Bijlage 1.

Tabel 3.1 Overzicht GLMC's

Nummer	GLMC
1	Instandhouding blijvend grasland
2	Veenweiden en wetlands beschermen, houden aan het peilbesluit
3	Stoppels niet verbranden
4	Bufferstroken langs waterlopen; verbod op gebruik van meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen in de teeltvrije zone
5	Erosie tegengaan
6	Bodem minimaal bedekken
7	Gewassen op bouwland roteren
8	4% van uw bouwland niet-productief laten
9	Ecologisch kwetsbaar blijvend grasland beschermen

Voorafgaande aan het invullen van de rekentool is via een enquête aan de agrariër gevraagd: "Van welke onderdelen van het GLB verwacht u gebruik te gaan maken?" Alle deelnemers aan keukentafelgesprekken verwachten gebruik te gaan maken van de basispremie.

Vervolgens is in de enquête gevraagd of men verwacht deel te nemen aan de basispremie voor een bedrag van € 220,60, plus € 54,- voor de eerste 40 hectare van een bedrijf. 44 van de enquêterespondenten geven aan deel te nemen voor dit bedrag. 3 enquêterespondenten geven aan niet deel te willen nemen aan de basispremie van het vernieuwde GLB voor dit bedrag. Daarnaast geven 23 van de enquêterespondenten aan dat ze ook voor een lager bedrag aan de basispremie zouden deelnemen.

De respondenten hebben verschillende redenen voor deelname aan de basispremie. Voor veel bedrijven is de basispremie een belangrijk deel van het inkomen. Deelnemers geven aan dat elke euro welkom is. Daarom zijn veel deelnemers ook bereid om voor een lager bedrag mee te doen. Dit geldt vooral voor bedrijven die met hun huidige bedrijfsvoering al aan de conditionaliteit voldoen. Deze bedrijven hoeven geen extra stappen te nemen om de basispremie te ontvangen en doen daarom gemakkelijker mee aan het nieuwe GLB. Voor bedrijven die wel extra stappen moeten doen geldt dat

¹ Europese Commissie (2021). VERORDENING (EU) 2021/2116 VAN HET EUROPEES PARLEMENT EN DE RAAD van 2 december 2021 inzake de financiering, het beheer en de monitoring van het gemeenschappelijk landbouwbeleid en tot intrekking van Verordening (EU) nr. 1306/2013.

het kostenplaatje positief uit moet pakken. In het geval van bedrijven met hoge productiewaarden per hectare kan het zo uitkomen dat de gedeerde inkomsten om te voldoen aan de conditionaliteit, hoger zijn dan de compensatie die vanuit de basispremie gehaald kan worden. Deze bedrijven overwegen dan ook om niet mee te doen aan het GLB.

Na het doorlopen van de beleidsvoornemens en het invullen van de rekentool is gebleken dat de meeste van de GLMC's goed toe te passen zijn op de bedrijven uit de praktijktoets. Voor GLMC 4 en GLMC 8 geldt dat dit lastiger is. De uitdagingen voor deze GLMC's worden besproken in onderstaande paragrafen.

3.2 GLMC 4 – Bufferstroken langs waterlopen

In de scenariobeschrijving wordt aangegeven dat: Het aanleggen van bufferstroken langs waterlopen, waar geen bemesting en gewasbeschermingsmiddelen worden gebruikt, draagt bij aan de kwaliteit van het oppervlaktewater. Het zorgt er voor dat minder nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen in de sloot belanden. De Nederlandse invulling voor de vereisten voor GLMC 4 zoals getoetst in deze praktijkproef zijn als volgt:

U heeft een bufferstrook van 5 meter breed langs ecologisch kwetsbare waterlopen en waterlichamen uit de Kaderrichtlijn Water (KRW). Langs andere watervoerende sloten is uw bufferstrook 2 meter breed. Deze breedtes sluiten aan bij het 7^e NAP. Een bufferstrook hoeft nooit groter dan 5% van het perceel te zijn.

3.2.1 Toepassing in huidige bedrijfsvoering

Momenteel geven 23 deelnemers aan de keukentafelgesprekken aan dat ze GLMC 4 kunnen toepassen binnen de huidige bedrijfsvoering. 16 deelnemers geven aan dit niet te kunnen doen. Dat komt met name omdat deelnemers hiervoor relatief veel productief land uit productie moeten halen, met gedeerde inkomsten als gevolg. 8 deelnemers geven aan dat dit niet van toepassing is.

Van de 16 deelnemers die aangeven deze GLMC niet te kunnen toepassen zijn 7 melkveehouderijen, 5 akkerbouw bedrijven, 1 vollegrondsgroente bedrijf, 1 fruitteelt bedrijf en 2 gemengde bedrijven (melkveehouderij/akkerbouw en melkveehouderij/schapenhouderij). 5 bedrijven liggen in regio 1, 11 bedrijven liggen in regio 2. Er zijn 4 gesprekken gevoerd in Friesland, al deze bedrijven geven aan dat het momenteel niet mogelijk is om GLMC 4 toe te passen.

Van de 8 bedrijven waar GLMC 4 niet van toepassing is zijn er 2 melkveehouderijen, 1 fruitteelt bedrijf, 1 akkerbouw bedrijf, 1 vollegrondsgroente bedrijf, 1 vleesvee bedrijf en 2 gemengde bedrijven (akkerbouw/melkveehouderij en vollegrondsgroente/melkveehouderij). 7 van deze bedrijven liggen in regio 1 en 1 bedrijf ligt in regio 2.

3.2.2 Mogelijkheid om toe te passen in aangepaste bedrijfsvoering

Op de vraag, of het wel mogelijk om GLMC 4 toe te passen geven 37 bedrijven aan dat het wel mogelijk is, wanneer een deel van de bedrijfsvoering wordt aangepast. 3 bedrijven geven aan dat het toepassen van GLMC 4 helemaal niet mogelijk is omdat de inperking van het productief areaal en gerelateerde inkomstenderving te groot is. 7 bedrijven geven aan dat GLMC 4 niet van toepassing is.

De drie bedrijven die aangeven dat het niet mogelijk is GLMC 4 toe te passen zijn een fruitteelt-bedrijf, een akkerbouwbedrijf en een melkveehouderij. 1 bedrijf ligt in regio 1 (provincie Groningen) en 2 bedrijven liggen in regio 2 (beide provincie Utrecht).

De bedrijven welke aangeven dat GLMC 4 niet van toepassing is, zijn 2 melkveehouderijen, 1 fruitteelt bedrijf, 1 vleesvee bedrijf en 3 gemengde bedrijven (2 keer akkerbouw/melkveehouderij en vollegrondsgroente/melkveehouderij). 6 bedrijven liggen in regio 1, 1 bedrijf ligt in regio 2.

3.2.3 Uitdagingen in GLMC 4

Bij het aanleggen van bufferstroken is aangegeven door deelnemers dat de inkomstenderving van het aanleggen van bufferstroken, niet in verhouding staat tot de vergoeding die ertegenover staat. Aangezien deze voorwaarden afgestemd zijn op de voorwaarden voor het 7^e NAP worden deze wettelijk. Boeren geven aan dat ze dan geen keuze meer hebben en wel zullen moeten voldoen. Dit wordt door veel boeren ervaren als het afnemen van vruchtbare landbouwgrond en daarmee kapitaal zonder dat daar een passende vergoeding tegenover staat. Een ondernemer noemde de voorwaarden voor deze GLMC zelfs 'landje pik'.

Daarnaast zijn er veel vragen over de praktische uitvoering van GLMC 4. Zo is er onduidelijkheid over het berekenen van de breedte van de bufferstroken en de regels waaraan men zich moet houden. Gebeurt het berekenen vanuit de slootkant of vanuit het sloottalud? En wat als meer dan 5 % van het bedrijf uit bufferstroken bestaat? Hoe wordt dit gecontroleerd en krijgt de boer ook minder mestplaat-singsruimte hierdoor? Een andere vraag die meerdere keren opkwam tijdens de keukentafelgesprekken is welke regels gehanteerd worden voor GLMC 4 bij sloten die niet jaarrond watervoerend zijn. Daarnaast is voor de deelnemers onduidelijk of GLMC 4 enkel een verplichting is om aan het GLB mee te kunnen doen, of ook een wettelijke verplichting is.

3.3 GLMC 8 – niet-productief bouwland

Door bouwland niet-productief te laten ontstaan leefgebieden voor dieren en planten. Dat kan de biodiversiteit verbeteren. De vereisten voor GLMC 8 zijn als volgt:

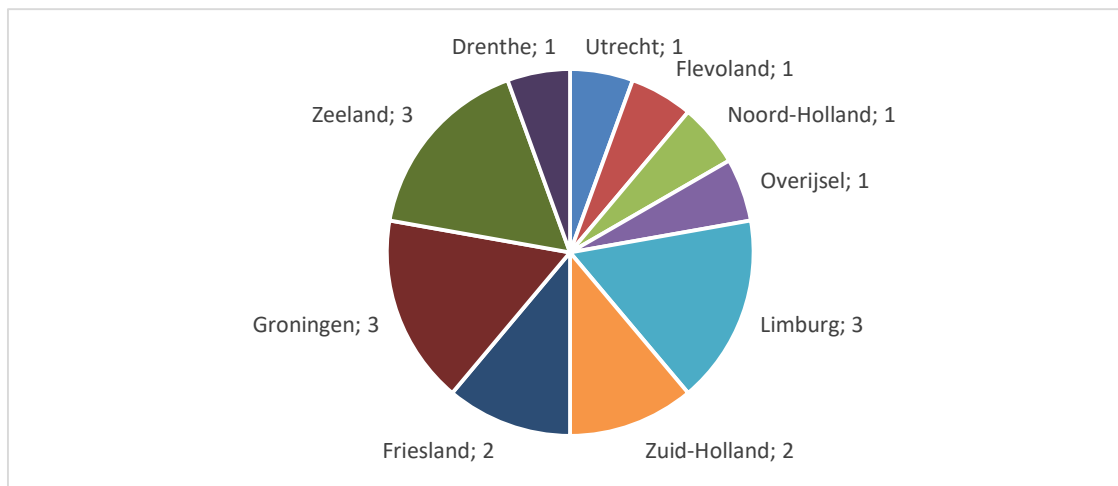
Minimaal 4% van uw bouwland is niet-productief. Het niet-productieve deel kunt u invullen met landschapselementen, zoals sloten, houtwallen, bomenrijen of akkerranden. U kunt er ook voor kiezen om 7% van uw bouwland niet-productief te laten. 4% kunt u binnen de eco-regeling dan invullen met niet-productieve maatregelen. Of met stikstofbindende gewassen zonder gebruik van gewasbeschermingsmiddelen.

Gebruikt u meer dan 75% van uw bouwland voor grassen, kruidachtige voeder-gewassen, braak en/of vlinderbloemige gewassen? Dan hoeft u zich niet aan deze conditionaliteit te houden. Dit geldt ook als meer dan 75% van uw subsidia-bele landbouwgrond blijvend grasland is of gebruikt wordt voor gewassen die onder water staan.

3.3.1 Toepassing in huidige bedrijfsvoering

Op de vraag of GLMC 8 in het huidige bedrijfssysteem toe te passen is geven 19 deelnemers van de keukentafelgesprekken aan dat dit mogelijk is. 18 deelnemers geven aan dat dit niet mogelijk is en 10 deelnemers geven aan dat dit niet van toepassing is.

Figuur 3.1 Antwoord op de vraag: kunt u GLMC 8 toepassen in de huidige bedrijfsvoering? Antwoord: Nee. Verdeling per provincie.

Van de 18 deelnemers welke aangeven GLMC 8 niet te kunnen toepassen in de huidige bedrijfsvoering zijn 9 akkerbouw bedrijven, 3 melkveehouderijen, 2 vollegrondsgroente bedrijven, 1 fruitteeltbedrijf en 3 gemengde bedrijven (akkerbouw/schapenhouderij, akkerbouw/melkveehouderij en vollegrondsgroente/melkveehouderij). 5 van deze bedrijven liggen in regio 1, 13 bedrijven liggen in regio 2. Figuur 3.1 laat de verdeling per provincie zien voor de bedrijven welke GLMC 8 niet kunnen toepassen in de huidige bedrijfsvoering. Hieruit blijkt dat voornamelijk in provincies met een meer open landschap bedrijven GLMC 8 niet kunnen toepassen in de huidige bedrijfsvoering.

Van de bedrijven waar het niet van toepassing is, zijn 5 melkveehouderijen, 1 vleesveebedrijf, 1 fruitteeltbedrijf en 3 gemengde bedrijven (2 keer melkveehouderij/schapenhouderij en een melkveehouderij/vleesvee). 6 bedrijven liggen in regio 1, 4 bedrijven liggen in regio 2.

3.3.2 Mogelijkheid om toe te passen in aangepaste bedrijfsvoering

Op de vraag of het mogelijk is om GLMC 8 toe te gaan passen op het bedrijf geven in totaal 32 deelnemers aan dat dit mogelijk is. 7 deelnemers geven aan dat dit niet mogelijk is en 8 deelnemers dat het niet van toepassing is op het bedrijf. Kanttekening hierbij is dat elk bedrijf in principe land uit productie kan nemen om aan GLMC 8 te voldoen. De uitdaging zit hem echter in de bijkomende inkomstenderving. Hierdoor kan het bedrijf in financiële problemen raken. De bedrijven kiezen er in dat geval voor om niet aan GLMC 8 te voldoen zodat ze de grond productief kunnen gebruiken en zo meer inkomsten hebben.

Van de 7 deelnemers die aangeven dat het niet mogelijk is om GLMC 8 toe te passen op het bedrijf zijn 4 akkerbouwbedrijven, 1 vollegrondsgroentebedrijf en 2 gemengde bedrijven (akkerbouw/schapenhouderij en vollegrondsgroente/melkveehouderij). 3 bedrijven liggen in regio 1, 4 bedrijven liggen in regio 2.

De bedrijven waarop GLMC 8 niet van toepassing is zijn 5 melkveehouderijen, 1 fruitteelt bedrijf en 2 gemengde bedrijven (melkveehouderij/schapenhouderij en melkveehouderij/vleesvee). 5 bedrijven liggen in regio 1, 3 bedrijven liggen in regio 2.

3.3.3 Uitdagingen in GLMC 8

In de keukentafelgesprekken is veel gesproken over de praktische toepassing van GLMC 8. Veel akkerbouwers en vollegrondsgroentetelers zijn van mening dat het toepassen van deze GLMC onwenselijk is. Dat komt vanwege de grote inkomstenderving als grond uit productie gehaald moet worden om aan de GLMC te voldoen. Voor een boer die zijn land pacht geldt dit sterker. In sommige gevallen staan de kosten voor het pachten en inkomstenderving door uit productie nemen van land niet in verhouding tot de vergoeding uit de basispremie. Deze bedrijven overwegen sterk om niet deel te nemen aan het GLB. Ook wordt tijdens het gesprek vaak de vraag gesteld waarom er goede, vruchtbare grond onproductief gelaten moet worden. Het strookt volgens veel deelnemers aan de praktijktoets niet met de huidige maatschappelijke en geopolitieke situatie waarin meer druk wordt gelegd op de landbouwers om hoge opbrengsten te halen. De wereldbevolking groeit en tegelijkertijd woedt er een oorlog in het oosten van Europa die de voedselproductie onder druk zet. De afweging tussen maatschappelijke belangen en de uitwerking hiervan naar deze GLMC is niet duidelijk voor de een deel van de deelnemers.

In gebieden met een open landschap wordt de 4% niet-productieve grond gezien als een zware eis. In deze gebieden staan van oudsher minder houtige landschapselementen zoals bomen en hagen. Met de huidige definitie van GLMC 8 maakt dat het voor met name akkerbouwers in open gebieden moeilijk om aan de 4% niet-productieve grond te komen met landschapselementen. Als gevolg zal er dan productieve landbouwgrond uit productie genomen moeten worden.

Sloten in beheer van de boer mogen meegenomen worden in de oppervlakteberekening voor GLMC 8. In sommige gebieden zijn sloten in beheer van de boer, terwijl in andere gebieden sloten in beheer zijn van het waterschap. In de praktijk is er daardoor veel verschil in het oppervlak aan sloten dat meegenomen kan worden bij GLMC 8. Dat wordt door deelnemers als oneerlijk gezien.

In de gesprekken is relatief weinig aandacht geweest voor de mogelijkheid om 7 % van het landbouw-areaal niet-productief te laten, waarbij 4 % gebruikt wordt voor stikstofbindende gewassen zonder het gebruik van gewasbescherming. GLMC 8 is voor veel bedrijven een complexe GLMC met behoorlijke gevolgen voor de bedrijfsvoering. De 7 %-optie voelt daarbij als een verdere verzwaaring ten opzichte van de 4%-optie en is daardoor al snel opzij gezet.

3.4 Conclusies

De GLMC's waren een belangrijk onderwerp van gesprek in de keukentafelgesprekken. Er wordt met gemengde gevoelens naar de GLMC's gekeken. Sommige GLMC's zijn al van toepassing en niet nieuw meer in Nederland. Andere GLMC's vragen aanpassingen aan de bedrijfsvoering die door sommige deelnemers moeilijk te verklaren zijn. De wil is er bij de agrariërs om een stapje extra te doen om bij te dragen aan verduurzamingsdoelen. De toepassing van de GLMC's zorgt er in sommige gevallen ook al voor dat een extra duurzaamheidsstap gemaakt wordt. Daarbij moeten de extra activiteiten wel op redelijke wijze binnen de bedrijfsvoering van de agrariër passen. Dit is bij bepaalde

GLMC's nu niet het geval. Dat geldt met name voor GLMC 4 en GLMC 8, waarbij niet-productief areaal wordt vergroot en dit direct ten koste gaat van het verdienvermogen van de boer.

Momenteel ontbreekt bij de deelnemers begrip over het maatschappelijke belang bij bepaalde GLMC's. Boeren spreken hun onvrede uit over de hoge verwachtingen die aan boeren worden gesteld om bijdrage te leveren aan maatschappelijke doelen, zonder dat daarbij in hun ogen passende vergoedingen geboden worden. Boeren geven aan graag kwalitatief hoogwaardig voedsel te willen produceren en zien dit ook als een maatschappelijk doel. Zij voelen hiervoor onvoldoende waardering. Een gevoel dat wordt versterkt door de verdere eisen die aan de conditionaliteiten worden gesteld met de voorgeschotelde beoogde invulling van de GLMC's. Ook geven ze aan onvoldoende waardering te krijgen voor andere vormen van verduurzaming van de bedrijfsvoering, zoals technologische investering of het opwekken van duurzame energie. Boeren geven ook aan wel te willen verduurzamen, maar dat het economisch interessant moet zijn.

4 WERKING VAN DE ECOREGELING

4.1 Introductie

De ecoregeling bestaat uit een keuzemenu van activiteiten die bijdragen aan een of meerdere van de doelen, bodem, water, klimaat, biodiversiteit & landschap waaruit boeren kunnen kiezen. Boeren ontvangen een vast bedrag per hectare als voldoende activiteiten worden uitgevoerd en als wordt voldaan aan de voorwaarden. Een beschrijving van de ecoregeling is opgenomen in Bijlage 1. In de onderstaande paragrafen wordt de verwachte deelname, werking van de activiteiten en het achterliggende puntensysteem besproken.

4.2 Verwachte deelname

De deelnamebereidheid van agrariërs aan de ecoregeling is op twee momenten teruggekomen in de keukentafelgesprekken. Voorafgaande aan het invullen van de rekentool is gevraagd of men van plan is deel te nemen. Bij het invullen van de rekentool is vervolgens gekeken of voldoen aan de voorwaarden mogelijk is op een manier die past bij het bedrijf. Na het invullen is gevraagd of deelnemers aan de praktijktoets bereid zijn het plan ook uit te voeren. Hieronder wordt de deelnamebereidheid verder toegelicht.

Op de vraag: “Van welke onderdelen van het GLB verwacht u gebruik te gaan maken?” die voorafgaand aan het invullen van de rekentool aan de agrariër is gevraagd, verwacht 39 van de 47 deelnemers voor wie de enquête is ingevuld gebruik te gaan maken van de ecoregeling.

Bij het invullen van de rekentool is door de adviseurs en deelnemers gekeken hoe de ecoregeling toegepast kan worden op het boerenbedrijf van de deelnemer. In de gesprekken is zowel aandacht besteedt aan de maatschappelijke doelen achter de ecoregeling als aan de bedrijfseconomische belangen van de boer. De uitkomsten van het aantal bedrijven, van een totaal van 50, dat na het invullen van de rekentool deel kan en wil nemen aan de ecoregeling is opgenomen in Tabel 4.1.

Tabel 4.1 *Overzicht aantal bedrijven en hectares per ecoregeling niveau uit de praktijktoets*

Niveau ecoregeling	Aantal bedrijven	Hectares
Brons	4	374
Zilver	11	1336
Goud	7	710
Geen toekenning	28	2477
Totaal	50	4896

De manier waarop de rekentool is ingevuld verschilt per bedrijf. Dat komt omdat bedrijven andere prioriteiten stellen bij het invullen van de rekentool. Sommige bedrijven zijn op zoek gegaan naar het meest ambitieuze bedrijfsplan wat betreft duurzaamheid, om zo te proberen goud te halen. Andere bedrijven hebben het juist conservatiever aangepakt en meer gekeken naar bedrijfseconomische aspecten. Daarbij geldt voor beide type bedrijven dat het verschilt of ze het bedrijfsplan dat is ingevuld ook werkelijk willen uitvoeren als de ecoregeling gaat lopen. Sommige bedrijven geven aan dat ze

dan toch wat ambitieuzer zouden zijn, terwijl andere bedrijven aangeven dat ze met het ingevulde bedrijfsplan te veel aan hun bedrijfsvoering moeten aanpassen. Een goed voorbeeld kwam uit een gesprek met een melkveehouder die om op goud te komen een deel van zijn grasland moest omploegen en een ander gewas moest inzaaien. Hij gaf aan dat hij toch het liefste melkveehouder blijft.

Er zijn verschillende redenen waarom boeren niet in staat bleken om aan alle voorwaarden voor deelname aan de ecoregeling te kunnen voldoen. In Tabel 4.2 is een overzicht opgenomen van het behalen van de voorwaarden voor deelname aan de ecoregeling per sector. In de linker kolom is de hoofdsector van het bedrijf aangegeven. In de bovenste rij zijn de verschillende voorwaarden opgenomen waaraan een bedrijf moet voldoen om deel te nemen. In de cellen is vervolgens aangegeven welk aandeel van de deelnemers aan de voorwaarde voldoet.

Uit de tabel wordt duidelijk dat de sectoren tegen verschillende uitdagingen aanlopen. De meest opvallende uitkomsten zijn:

- De melkveehouderij heeft met name moeite om aan de punten voor landschap en biodiversiteit te voldoen.
- Voor de akkerbouwers is GLMC 8 een uitdaging en de punten voor landschap en biodiversiteit worden door de helft van de respondenten niet gehaald. Daarnaast lukt het voor 3 akkerbouwers niet om de waarde boven de grens van brons te halen.
- Bij de bollenteelt lukt het de deelnemende bedrijven niet om aan de punten van de schijf van vijf te voldoen.
- Voor de fruitteelt geldt dat in veel gevallen ook, hoewel daar biodiversiteit wel gehaald wordt.

Het halen van punten op landschap en biodiversiteit is de grootste uitdaging voor de deelnemers. Daarbij is geen verschil tussen de regio's. De keuzemogelijkheid in passende activiteiten die voor deze doelen punten opleveren speelt hierbij een rol. Ook de hoogte van de puntentoekenning per activiteit speelt mee. Deze punten worden in paragraaf 4.3 en 4.4 uitgewerkt.

Tabel 4.2 *Overzicht behalen van voorwaarden voor deelname ecoregeling per sector*

Uitkomst	GLMC 8	Klimaat	Bodem	Water	Landschap	Biodiversiteit	Waarde boven grens brons ¹
Melkvee	23/23	23/23	23/23	23/23	18/23	15/23	23/23
Akkerbouw	10/14	14/14	14/14	14/14	7/14	8/14	11/14
Bollen	2/2	0/2	0/2	0/2	0/2	0/2	1/2
Fruitteelt	4/4	1/4	1/4	1/4	0/4	4/4	1/4
Schapenhouderij	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	0/2	2/2
Volle-grondsgroente	3/3	1/3	3/3	3/3	2/3	2/3	3/3
Vleesvee	2/2	2/2	2/2	2/2	2/2	1/2	2/2
Totaal	46/50	43/50	45/50	45/50	31/50	30/50	43/50

¹ De som van de waarde die toegekend is voor de eco-activiteiten komt boven de grens voor 'brons' uit. Hiermee is de waarde van de gederfde inkomsten en extra gemaakte kosten hoog genoeg om een vergoeding uit de ecoregeling te krijgen.

4.3 Beoordeling van de eco-activiteiten

Boeren kunnen uit 21 activiteiten kiezen om invulling te geven aan de ecoregeling. Het streven is om in de komende jaren meer activiteiten toe te voegen. De activiteiten zijn opgedeeld in verschillende categorieën. In Tabel 4.3 zijn de activiteiten op een rij gezet. De werking en inpassing van de activiteiten in de ecoregeling worden hieronder besproken.

Tabel 4.3 Eco-activiteiten

Code	Categorie	Eco-activiteit
H1	Hoofdteelt	Rustgewas
H2	Hoofdteelt	Stikstofbindend gewas
H3	Hoofdteelt	Meerjarige teelt
H4	Hoofdteelt	Langjarig grasland
H5	Hoofdteelt	Grasland met kruiden
H6	Hoofdteelt	Natte teelt
H7	Hoofdteelt	Vroeg ras rooigewas 1 september
H8	Hoofdteelt	Vroeg ras rooigewas 1 november
H9	Hoofdteelt	Grasklaver
H10	Hoofdteelt	Strokenteelt
H11	Hoofdteelt	Bufferstrook langs grasland
B1	Bodemgewas	Onderzaai vanggewas
B2	Bodemgewas	Groenbedekking
T1	Teeltmaatregel	Biologische bestrijding
V1	Veemaatregel	Verlengde weidegang 1500 uur
V2	Veemaatregel	Verlengde weidegang 3000 uur
N1	Niet-productieve landbouwgrond	Heg, haag, struweel
N2	Niet-productieve landbouwgrond	Landschapselement hout
N3	Niet-productieve landbouwgrond	Groene braak
N4	Niet-productieve landbouwgrond	Bufferstrook langs bouwland
D1	Duurzaam bedrijf	Biologische landbouw

4.3.1 Activiteiten worden in verschillende mate toegepast

In Tabel 4.4 is per activiteit per sector aangegeven op hoeveel bedrijven de eco-activiteit wordt toegepast. Ook is het totaal aantal hectares waarop de activiteit wordt toegepast aangegeven.

Langjarig grasland wordt op de meeste bedrijven toegepast. Dit gebeurt op 35 van de 50 bedrijven. Andere activiteiten die vaak worden toegepast zijn: Rustgewas (27 keer), Landschapselement hout (24 keer), Groenbedekking (22 keer) Grasland met kruiden, Onderzaai vanggewas (beiden 21 keer). Een middengroep met activiteiten bestaat uit: Bufferstrook met langs grasland (16 keer), Groene braak (16 keer), Bufferstrook langs bouwland (13 keer), Heg, haag, struweel (12 keer), Grasklaver (11 keer), Stikstofbindend gewas (11 keer), Vroeg ras rooigewas 1 september (9 keer) en 1 november (8 keer). Activiteiten die minder worden toegepast zijn vaak specialistische activiteiten die nog weinig worden toegepast in de praktijk, zoals biologische bestrijding (5 keer) strokenteelt of natte teelt (beiden 0 keer).

Het beeld is anders als gekeken wordt naar het aantal hectares waarop de activiteit wordt toegepast. Dan gaat de activiteit Groene braak aan de leiding met 1641 hectares, gevolgd door Langjarig grasland (889 ha), Rustgewas (630 ha), en Onderzaai vanggewas (488 ha).

Tabel 4.4 Toepassing eco-activiteiten per aantal bedrijven, sector en aantal hectares

Code	Eco-activiteit	Aantal be- drijven	Melk- vee	Akker- bouw	Bollen- teelt	Fruit- teelt	Schape- houderij	Volle- grondsgroente	Vlees- vee	Aantal hec- tares
H1	Rustgewas	27	10	12	0	0	0	3	2	630
H2	Stikstofbindend gewas	11	5	5	0	0	0	0	1	59
H3	Meerjarige teelt	3	1	2	0	0	0	0	0	24
H4	Langjarig grasland	35	22	7	1	2	1	0	2	889
H5	Grasland met kruiden	21	17	1	1	0	0	0	2	306
H6	Natte teelt	0	0	0	0	0	0	0	0	0
H7	Vroeg ras rooigewas 1 september	9	1	7	0	0	0	1	0	139
H8	Vroeg ras rooigewas 1 november	8	1	7	0	0	0	0	0	149
H9	Grasklaver	11	11	0	0	0	0	0	0	155
H10	Strokenteelt	0	0	0	0	0	0	0	0	0
H11	Bufferstrook langs grasland	16	11	1	0	2	1	0	1	22
B1	Onderzaai vanggewas	21	15	5	0	0	0	0	1	480
B2	Groenbedekking	22	12	6	1	0	0	3	0	1641
T1	Biologische bestrijding	5	1	3	0	0	0	1	0	121
V1	Verlengde weidegang 1500 uur	5	4	0	0	0	1	0	0	164
V2	Verlengde weidegang 3000 uur	1	1	0	0	0	0	0	0	24
N1	Heg, haag, struweel	12	7	1	0	1	0	1	2	5
N2	Landschapselement hout	23	15	3	0	3	1	1	0	45
N3	Groene braak	16	6	7	1	0	0	2	0	58
N4	Bufferstrook langs bouwland	13	5	7	0	0	0	1	0	15
D1	Biologische landbouw	2	2	0	0	0	0	0	0	532

4.3.2 Afwegingen bij de keuze voor activiteiten

Bij het selecteren van activiteiten spelen voor de deelnemers meerdere aspecten mee. Activiteiten zijn soms gericht op een vrij specifieke bedrijfsvoering, waardoor ze niet voor alle bedrijven een serieuze optie vormen. Dat geldt bijvoorbeeld voor de activiteiten natte teelt en strokenteelt. De deelnemers geven aan dat dit activiteiten zijn die op een proefboerderij thuishoren, maar op dit moment nog niet in de praktijk worden toegepast. Ook biologische teelt is een specifieke bedrijfsvoering. Andere activiteiten zijn weer sectorspecifiek – zoals de activiteit verlengde weidegang. Bij de activiteiten V01 en V02, verlengde weidegang, geldt daarnaast ook dat dit hetzelfde type activiteit betreft, maar met een verzwaring van de norm van 1500 uur naar 3000 uur. Activiteiten H7 en H8 (vroeg ras rooigewas) worden voor verschillende gewassen toegepast, maar voelen voor de deelnemers niet als verschillende activiteiten. Wanneer je de specialistische activiteiten er uit haalt en de activiteiten met meerdere prestatieniveaus enkel telt, blijven er 16 activiteiten over waaruit gekozen kan worden. Dit is wat de deelnemers betreft een te klein aantal om voldoende keuzemogelijkheden te hebben.

Daarnaast speelt mee dat het ontbreekt aan heldere uitleg over het effect van de activiteiten op de maatschappelijke doelen. Deelnemers lopen er tegen aan dat de maatregelen in de praktijk niet altijd uitvoerbaar zijn en niet het met de ecoregeling beoogde effect hebben, of zelfs een averechts effect hebben. Dit speelt bijvoorbeeld bij de activiteit vroeg ras rooigewas. Als voorbeeld wordt genoemd het vroeg rooien van suikerbieten. Voor het ophalen van de suikerbieten is de boer afhankelijk van de planning van de suikerfabriek. Wanneer de suikerbieten later dan 1 november worden opgehaald moeten de bieten worden opgeslagen. Bij langdurige opslag van de bieten kan suiker verloren gaan en CO² vrijkomen als gevolg van broei. Een ander voorbeeld is het telen van stikstofbindende gewassen. Stikstofbindende gewassen zijn veelal eiwitrijk. Deelnemers geven aan dat de geogste stikstofbindende gewassen voornamelijk als voedergewas gebruikt zullen worden. Juist ruwvoer met een hoog eiwitgehalte zorgt voor hogere stikstofuitstoot bij de koe. Er zijn dus twijfels over de uitvoerbaarheid en het effect van de beschikbare maatregelen.

4.4 Puntensysteem schijf van vijf

Om mee te kunnen doen aan de ecoregeling moeten boeren een minimum aantal punten scoren op de doelen uit de schijf van vijf (klimaat, bodem & lucht, water, landschap en biodiversiteit). Uit de praktijktoets blijkt dat het voor bedrijven in beide regio's makkelijker is om punten te halen op klimaat, bodem en water dan voor landschap en biodiversiteit. Hieronder gaan we verder in op de verschillende factoren die hierin een rol spelen.

4.4.1 Punten landschap en biodiversiteit

Van de deelnemers aan de praktijktoets voldoen 20 van de 50 niet aan de punten voor landschap of biodiversiteit. Uit de gesprekken blijkt dat het een puzzel is om wel aan de punten te voldoen. Daarbij moeten wat de deelnemers betreft vaak (te) grote veranderingen gemaakt worden in de bedrijfsvoering om de punten te halen.

Voor landschap en biodiversiteit kunnen nu met name punten gescoord worden op houtige, opgaande landschapselementen en bufferstroken langs grasland. Deze activiteiten passen goed bij een half-open cultuurlandschap, zoals het coulisselandschap op de Oostelijke zandgronden zoals in Twente. Hier zijn van oudsher veel hagen en bomen te vinden. In gebieden met grootschalige landbouw, zoals

de Noordoostpolder of het Oldambt, zijn veel minder van dit soort landschapselementen aanwezig. Hierdoor is het voor boeren in deze gebieden moeilijk om op landschap en biodiversiteit punten te scoren. Om wel aan de punten te komen moeten boeren op grote schaal struwelen, heggen of bomenrijen aanplanten. In deze beleidsopzet zit wat de deelnemers betreft een tegenstrijdigheid met lokaal beleid. In open akkergebieden wordt immers vanuit provinciaal en gemeentelijk beleid juist die openheid gestimuleerd. Het aanplanten van hagen en bomen past niet in het lokale landschap. In de ecoregeling zit op dit moment weinig waardering voor het open landschap.

Deelnemers vinden het moeilijk uit te leggen dat er voor H4, langjarig grasland, geen punten worden toegekend voor landschap en biodiversiteit. Langjarig grasland draagt immers bij aan het blijvend open karakter van gebieden. Ook bezitten percelen met langjarig grasland veel kruiden en verschillende grassoorten. Hetzelfde wordt gezegd voor de waardering van fruitboomgaarden, die op dit moment geen plek in de ecoregeling hebben. De jaarlijkse bloesemgolf in de Betuwe trekt veel bekijks en heeft wat de deelnemers betreft ook zeker landschappelijke waarde.

Daarnaast geven deelnemers aan dat ze de toekenning van punten op landschap voor landschapselementen laag vinden. Het zijn immers elementen met een kleine oppervlakte, die wel veel landschappelijke kwaliteit toevoegen aan een gebied. Voor biodiversiteit zijn de punten vanwege dezelfde redenering veel hoger. Als voorbeeld wordt genoemd dat voor een heg 60 punten voor biodiversiteit worden toegekend, tegenover 4 voor landschap. Dat is wat de deelnemers betreft moeilijk te verklaren.

De uitdaging om punten te scoren op landschap en biodiversiteit speelt op verschillende typen bedrijven. Ook bedrijven die al stappen gezet hebben op duurzaamheid lopen tegen deze uitdaging aan. Dit wekt frustratie op, omdat bedrijfseigenaren het gevoel krijgen dat hun huidige verduurzamingsstappen niet gewaardeerd worden in de ecoregeling.

4.4.2 Punten klimaat, bodem en water

Voor het merendeel van de bedrijven worden punten op klimaat, bodem en water makkelijk gehaald. Dat gebeurt met name door het toepassen van de activiteiten rustgewas en groenbedekking. Soms halen bedrijven wel drie of vier keer de norm. Dit geeft minder stimulans om op klimaat, bodem en water extra activiteiten uit te voeren. Deelnemers geven ook aan dat bodem en waterkwaliteit voor de landbouwer zelf erg belangrijk zijn. Het zijn immers de basisvoorwaarden voor een landbouwer om een goede productie te kunnen draaien. Voor klimaat wordt nu wel hoog gescoord, maar deelnemers zijn hier niet per se bewust mee bezig.

4.5 Waarde van de activiteiten

Naast punten leveren de eco-activiteiten ook een financiële waarde op. Deze waarde is gebaseerd op de gederfde inkomsten en extra kosten die een boer heeft om de activiteit uit te voeren, of bijvoorbeeld het landschapselement in stand te houden. Met de som van de financiële waarde van de activiteiten kan de ondernemer op drie niveaus uitkomen: brons, zilver of goud. Elk niveau levert een andere hectarepremie op.

De systematiek waarmee via staffels waarde wordt toegekend werkt wat de deelnemers betreft enerzijds stimulerend, maar ook oordelend. Stimulerend omdat deelnemers graag zo 'goed' mogelijk

willen scoren. Voor de meer ambitieuze deelnemers gaat dat om niveau goud. In de huidige instelling blijkt dat goud moeilijk te halen is voor veel deelnemers. In sommige gevallen zorgt dat voor frustratie en demotivatie – met name bij bedrijven die aangeven al veel duurzaamheidsmaatregelen, maar welke niet opgenomen zijn in de lijst met activiteiten voor de ecoregeling, toe te passen. De verwachting van deze deelnemers is dat ze met hun huidige bedrijfsvoering makkelijker aan goud zouden moeten voldoen, maar dat blijkt in de praktijk tegen te vallen. Zij voelen het niet kunnen voldoen aan de voorwaarden voor de ecoregeling of het niet behalen van het goud-niveau als een oordeel ondanks de inspanningen die zij al doen. In de gesprekken is door deelnemers wel aangegeven dat, als het de bedoeling van het ministerie is om de hoogste score voor een kleine groep bereikbaar te maken vanwege financiële (verdeling budget) of politieke redenen, dat duidelijk gecommuniceerd moet worden. Verwachtingsmanagement speelt hierbij een belangrijke rol.

In sommige gevallen weegt de hoogte van de ecoregeling niet op tegen de gederfde inkomsten. Dit speelt bij bedrijven met hoge opbrengsten per hectare, waarbij het uitvoeren van eco-activiteiten zorgt voor een hogere inkomstenderving dan de compensatie voor de activiteit vanuit de ecoregeling. Ook sommige bedrijven met pachtcontracten lopen hier tegenaan, waarbij de pachtprijs hoger is dan de compensatie vanuit de ecoregeling. De afstand tussen de staffels speelt hierbij een belangrijke rol. Bedrijven die op dit moment net aan brons voldoen en een grote stap moeten zetten om aan zilver te komen, moeten naar verhouding meer veranderen in de bedrijfsvoering (met extra kosten en gederfde inkomsten) dan bedrijven die met de huidige bedrijfsvoering al dicht tegen zilver aan zitten. Daarmee maakt een bedrijf dat met de huidige bedrijfsvoering al dicht tegen zilver aan zit dezelfde stap qua beloning, voor minder werk. Uiteindelijk is dit een rekensom per bedrijf.

De waarde voor activiteiten is wat sommige deelnemers betreft te laag. Daarbij wordt gerefereerd aan de stijgende (kost)prijzen. Deelnemers vragen zich af of dit is meegenomen in de bepaling van de waarde. Daarnaast is aan een aantal activiteiten in de huidige instelling van de ecoregeling geen waarde toegekend. Dat is voor de deelnemers lastig te begrijpen. Voor het uitvoeren van deze activiteiten worden immers ook kosten gemaakt.

4.6 Uitvoerbaarheid

De uitvoerbaarheid van de regeling op het boerenbedrijf kan van twee perspectieven worden bekeken. Het gaat enerzijds om de mate waarin activiteiten uitgevoerd kunnen worden, en anderzijds om het gemak waarmee de regeling aangevraagd kan worden. Deze twee perspectieven worden hieronder besproken.

4.6.1 Uitvoering van activiteiten

Om activiteiten uit te kunnen voeren op het boerenbedrijf spelen meerdere factoren mee. Allereerst zijn boeren bij de uitvoering afhankelijk van allerlei externe factoren. Het zaaien, oogsten en de opkomst van gewassen zijn afhankelijk van het weer. Bij een nat voorjaar, wordt er later ingezaaid. Met een droog voorjaar komen gewassen anders op dan bij een nat voorjaar. Het weer heeft ook invloed op de uitspoeling van voedingsstoffen, wat de groei weer beïnvloedt. En gedurende het seizoen verandert het aandeel van bepaalde gewassen in een gewassenmix. Dit zorgt voor grote lokale verschillen, tussen bedrijven en zelfs binnen percelen. Daar kunnen geen kalenderdata aan worden gekoppeld. Dat maakt activiteiten die gekoppeld zijn aan bepaalde data risicovol.

Hierbij speelt mee dat in het nieuwe GLB uitgegaan wordt van resultaatgericht belonen. De deelnemer krijgt de toekenning van de ecoregeling als de activiteit is uitgevoerd én resultaat heeft behaald. Uit bovenstaande blijkt dat het behalen van het resultaat afhankelijk is van verschillende factoren en ook nog eens gedurende het jaar kan verschillen. Het moment en de manier van controleren is daarbij cruciaal. In de resultaatgerichte opzet van de ecoregeling zit een potentieel risico voor boeren dat verstrekkende gevolgen kan hebben. Als boeren, ondanks dat ze wel de inspanningen gepleegd hebben, door externe factoren niet meer voldoen aan de voorwaarden voor de eco-activiteit kunnen ze qua puntentoeckenning onder de norm van een of meerdere doelen op de schijf van vijf komen. Hierdoor voldoen ze niet meer aan de voorwaarden voor de ecoregeling, waarmee de volledige toekenning van de eco-premie, soms zelfs op goud-niveau, niet door gaan ondanks dat de inspanningen gepleegd zijn. Deelnemers geven aan dat ze mede hierdoor op zien tegen de controle en dat ze vrezen dat die te rigide is ingestoken en weinig rekening houdt met variatie. Communicatie over de nieuwe werkwijze van RVO gebaseerd op het principe van verantwoord vertrouwen en het hanteren van een menselijke maat is erg belangrijk voor het slagen van de ecoregeling.

Een laatste, veelgenoemde, factor is de tijd die gemoeid gaat met het uitvoeren van de activiteiten. Sommige activiteiten zijn arbeidsintensief en vragen daarmee meer tijd van de ondernemer. Ook al is de vergoeding op niveau voor de gevraagde tijdsbesteding. Een aantal deelnemers geeft aan simpelweg geen tijd te hebben om de activiteiten uit te voeren.

4.6.2 Aanvragen van de regeling

In de praktijktoets is gewerkt met een rekentool. De tool is samen met een adviseur ingevuld in de keukentafelgesprekken. Bij de gesprekken is gevraagd of deelnemers zelfstandig de keuze kunnen maken welke eco-activiteiten ze inpassen, of dat er aanvullende kennis nodig is. 15 van de 47 enquêterespondenten geven aan zelfstandig keuzes over de eco-activiteiten te kunnen nemen. 17 van de 47 respondenten geven aan dat ze daarbij aanvullende informatie nodig hebben. Dit zit hem in informatie over de achterliggende regels voor de ecoregeling en in kennis over handige combinaties van eco-activiteiten die voor het bedrijf veel punten op kunnen leveren.

Veel deelnemers geven aan een adviseur nodig te hebben bij het uitwerken van hun bedrijfsplan voor de ecoregeling terwijl ze dit liever zelfstandig zouden kunnen. 24 van de 47 enquêterespondenten geven aan dat ze met de hulp van een adviseur andere keuzes hebben gemaakt dan als ze zelfstandig de rekentool in zouden vullen. Dat is omdat de adviseur meer kennis heeft van de combinaties en mogelijkheden in de ecoregeling. Daarnaast geven deelnemers aan dat werken met een adviseur een bepaalde zekerheid met zich mee brengt. Deelnemers zijn bang dat ze zonder de adviseur fouten maken bij het invullen van de rekentool. Fouten die vervolgens grote financiële consequenties kunnen hebben als blijkt dat het beoogde resultaat niet wordt behaald.

Deelnemers uiten ook zorgen over de aanvraagperiode. Aan de ene kant geldt hierbij dat het bouwplan van akkerbouwers bijvoorbeeld al in de zomer voorafgaand aan het jaar bekend is. Dan zou een akkerbouwer dus al inzicht moeten hebben in de plek van de eco-activiteiten in dat bouwplan. Een vroege openstelling is hierbij dus belangrijk. Aan de andere kant is er in de praktijk regelmatig uitwisseling van percelen tussen boeren. Die uitwisseling gebeurt vaak aan het begin van het jaar. Wat de deelnemers betreft moet met deze variatie rekening gehouden worden. De deadline voor de eerste aanvraag staat nu op 15 december. Eventuele wijzigingen kunnen tot 15 mei worden doorgegeven. In de validatiesessies gaven deelnemers aan deze systematiek wel te kunnen begrijpen.

4.7 Vergelijking met uitkomsten eerste praktijkproef

Om de steekproef voor de tweede praktijktoets wat te vergroten zijn 50 bedrijfsplannen uit de eerste praktijktoets ingevoerd in de nieuwe rekentool. Waar mogelijk zijn de activiteiten aangepast om zo goed mogelijk de bedrijfskeuzes te weerspiegelen. Voor deze bedrijfsplannen is geen tweede keukentafelgesprek gehouden. Er is dus geen mogelijkheid geweest om met de ondernemer te kijken naar de ideale indeling.

Uit de analyse blijkt dat de puntentoekenning en waardering in het scenario dat getoetst is in de tweede praktijktoets moeilijker zijn om te halen. Tabel 4.5 **Fout! Verwijzingsbron niet gevonden.** laat de score van bedrijfsplannen uit de eerste praktijktoets zien op twee scenario's: het scenario van de eerste praktijktoets en het scenario van de tweede praktijktoets.

In de eerste praktijktoets behaalden 39 van de 67 bedrijven goud, 2 zilver en 1 brons. Voor 27 bedrijven uit de eerste praktijktoets lukte het niet om deel te nemen. Bij doorrekening van 50 bedrijfsplannen uit de eerste praktijktoets in het scenario voor de tweede praktijktoets blijkt dat 45 bedrijven niet mee kunnen doen aan de ecoregeling omdat ze niet voldoen aan één of meerdere voorwaarden. Van de bedrijven die wel voldoen, behaalt 1 bedrijf niveau brons, 2 bedrijven niveau zilver en 2 bedrijven niveau goud.

Tabel 4.5 Behaald niveau ecoregeling bij praktijktoets 1.0 en behaald niveau na toetsing van 50 bedrijfsplannen uit praktijktoets 1.0 aan het scenario van praktijktoets 2.0.

Niveau ecoregeling	Uitkomst praktijktoets 1.0	Toetsing aan scenario praktijktoets 2.0
Geen	27	45
Brons	1	1
Zilver	2	2
Goud	39	2
Totaal	69	50

De belangrijkste reden dat minder bedrijven kunnen meedoen is dat ze de punten voor landschap en biodiversiteit niet halen in het nieuwe scenario. Dit komt door een combinatie van factoren. Activiteiten zijn bijvoorbeeld anders ingericht. In praktijktoets 1.0 kon meerjarige teelt toepast worden op tijdelijk grasland, waarmee punten gescoord konden worden op biodiversiteit. In praktijktoets 2.0 is dit niet meer mogelijk. Voor sommige activiteiten is de puntentoekenning voor landschap en biodiversiteit in praktijktoets 2.0 verlaagd. Bijvoorbeeld bij de activiteit langjarig grasland, waarbij de doelen landschap en biodiversiteit van 1 punt per hectare (praktijktoets 1.0) naar 0 punten per hectare (praktijktoets 2.0) zijn gegaan.

Het grote verschil in het aantal bedrijven dat op niveau goud komt is te verklaren doordat in de scenario's de tarieven die een boer ontvangt per activiteit veranderd zijn. Het tarief voor rustgewas is in het nieuwe scenario een factor 10 lager geworden. Dit is een veel toegepaste maatregel tijdens de praktijktoetsen. Ook worden de vergoedingen voor de maatregelen N01 en N02 beduidend minder. Hierdoor wordt het behaalde tarief snel lager en komt men minder snel op niveau goud.

5 IMPACT VAN DE ECOREGELING

5.1 Introductie

De ecoregeling beoogt bij te dragen aan een transitie naar een duurzamere landbouw. Hierbij staat ook het verdienvermogen van de boer centraal. In de onderstaande paragrafen wordt ingegaan op de doorwerking van de ecoregeling op het verdienvermogen en de beleidsdoelen. De werking van de ecoregeling kan niet los gezien worden van de conditionaliteiten. Daarom bezien we de verwachte impact van de ecoregeling op het verdienvermogen van de agrariërs in dit bredere perspectief.

5.2 Impact op het verdienvermogen

Basisinkomenssteun is voor 33 van de 47 deelnemers die de enquête hebben ingevuld een belangrijke tot heel belangrijke inkomenscomponent. Voor 7 van de 47 bevroegden is de basisinkomenssteun niet belangrijk, het gaat daarbij om 2 fruittelers, 2 vollegrondsgroentetelers en 3 melkveehouders. Hoewel het voor velen slechts een deel van de omzet is, is het vaak wel een aanzienlijk deel van het inkomen. Voor 35 van de 47 bevroegden heeft de nieuwe invulling van het GLB een negatief effect op het inkomen, voor 3 een positief effect en voor 9 is er geen verwacht effect. Van de groep met een negatief effect noemen 15 ondernemers dit effect groot, 15 redelijk en 5 gering.

Het negatieve effect op inkomen komt ten eerste doordat de verzwarende van de conditionaliteiten om voor de basisinkomenssteun in aanmerking te komen voor sommige bedrijven al kostenverhogend werkt. Met name het uit productie halen van grond om aan GLMC 8 te kunnen voldoen zal leiden tot lagere productie en dus opbrengsten en inkomen. Daarnaast is ten opzichte van het vorige GLB een deel van de basisinkomenssteun verschoven naar de ecoregeling. Om een vergelijkbaar bedrag uit het GLB te ontvangen zullen hiervoor bovenwettelijke eco-activiteiten uitgevoerd moeten worden. Die eco-activiteiten brengen weer inkomstenderving of extra kosten met zich mee. Een deel van de eco-activiteiten passen boeren nu ook al toe, maar voor vrijwel iedereen geldt dat er extra inspanning geleverd moet worden en er dus impact is op het verdienvermogen.

Het is voor boeren lastig om te zeggen bij welk hectarebedrag ze niet meer deel willen nemen aan de basisinkomenssteun of de ecoregeling. Belangrijk is dat de vergoeding uit het GLB in verhouding staat tot de extra kosten voor de activiteiten. Hoewel dit strikt genomen alleen geldt voor bovenwettelijke maatregelen speelt de verzwarende van de wettelijke vereisten, zoals die voortkomend uit het 7^e NAP, mee in de meningsvorming van boeren over de impact van het GLB op het verdienvermogen.

De ecoregeling heeft volgens boeren ook enige impact op de eigen doelen van de boer. Doelen die wel raakvlakken hebben met het verdienvermogen van de boer, maar waarvan de impact op het verdienvermogen niet direct kwantificeerbaar is. Zo geven 5 ondernemers aan dat de opbrengst per hectare naar verwachting zal stijgen, 3 dat de kwaliteit van het product zal toenemen, 6 dat de prijs van het product zal stijgen, 10 dat de weerbaarheid van het bedrijf toeneemt en 24 ondernemers zien een positief effect op de bodemkwaliteit. Hierin zit ook een wisselwerking met beloningsmechanismen vanuit de markt. Het rendement hiervan op het verdienvermogen zal echter grotendeels mogelijk pas op lange(re) termijn zichtbaar zijn.

5.3 Effecten die averechts staan op de beleidsinzet

Zoals in hoofdstuk 3 staat beschreven zijn veel boeren bereid een stapje extra te doen om een bijdrage te leveren aan groene doelen. Het blijft echter wel een rekensom of de maatregel financieel uit kan. De hectaresteen is voor veel boeren een belangrijk tot heel belangrijk voor het inkomen. Boeren zoeken naar mogelijkheden om toch de ecopremie te kunnen verzilveren of om naar een hoger prestatieniveau te komen. Dit is in de kern een de bedoeling van het systeem voor de ecoregeling. Toch levert de huidige instelling van de ecoregeling, dat wil zeggen de normering op de schijf van vijf, het aantal eco-activiteiten en de punten- en waarde toekenning voor de activiteiten, een aantal beleidsmatig ongewenste prikkels.

Om aan voldoende punten te komen voor biodiversiteit en landschap zal, bij de instelling van de ecoregeling als getoetst in de praktijktoets, op een aantal melkveehouderijbedrijven blijvend grasland mogelijk om worden gezet in andere gewassen, zoals luzerne of mais met onderzaai van een vanggewas, waarvoor wel punten gescoord kunnen worden op deze doelen. Dit zou kunnen leiden tot een afname van het landelijk areaal blijvend grasland tot onder de norm. Een aspect dat deze beweging kan versterken is het mogelijk vervallen van de derogatie op de gebruiksnormen mest, waardoor een stimulans om (blijvend) grasland te behouden ook weg zou vallen. Een factor die dit proces afremt is de vrijstelling van de eis voor GLMC 8 voor bedrijven waarvan meer dan 75% van hun subsidiabel areaal uit grasland bestaat. Op basis van de gehouden praktijkproef kan, mede door de onzekerheden met betrekking tot de genoemde derogatie op dat moment, geen indicatie gegeven worden van het areaal blijvend grasland dat mogelijk om wordt gezet.

Het cultuurlandschap in Nederland is in de 20^e eeuw geoptimaliseerd voor landbouwkundig gebruik. Hierdoor is er nog maar een beperkt areaal met overhoekjes en incurante grond dat ingezet kan worden om aan GLMC 8 te kunnen voldoen. Het druist tegen het gevoel van boeren in om (hoog)productieve landbouwgrond in te zetten om toch te kunnen voldoen aan de eisen voor GLMC 8. Om toch te kunnen voldoen zal er naar verwachting van boeren een levendige handel in het 'gebruik' van overhoekjes en incurante gronden ontstaan. Dit draagt niet bij aan de toename van het areaal niet-productieve grond en de groenblauwe dooradering van het Nederlands cultuurlandschap.

De verwachting bij bedrijfsadviseurs en boeren is dat bedrijven het verlies aan opbrengst, door het verlies aan productieve grond, en het verlies aan verdienvermogen door onder andere de deelname aan de ecoregeling, compenseren door elders op het bedrijf te intensiveren. De bedrijven die de afgelopen jaren al geïnvesteerd hebben in duurzaamheidsmaatregelen waarmee ze kunnen voldoen aan de vereisten uit de conditionaliteit of de voorwaarden voor eco-activiteiten worden beloond. Bedrijven die in andere duurzaamheidsmaatregelen hebben geïnvesteerd of hier niet in hebben geïnvesteerd zullen meer moeten doen om aan de ecoregeling mee te kunnen doen. De verwachting is dat hierdoor grotere verschillen tussen bedrijven gaan ontstaan.

Veel van de deelnemers aan de praktijkproef hebben aangegeven gebruik te willen maken van de eco-activiteiten die op de nominatie staan om in 2024 of 2025 toegevoegd te worden aan de ecoregeling. Door het ontbreken van deze activiteiten in het keuzemenu voor 2023 is het aantal boeren dat deel kan nemen aan de ecoregeling in 2023 lager dan het zou kunnen zijn. Het toevoegen van activiteiten zal echter ook om een herijking van de instelling van de ecoregeling, de normering, punten- en waardetoekenning aan eco-activiteiten, vragen. Anders zouden meer bedrijven met hun huidige

bedrijfsvoering kunnen voldoen aan de voorwaarden voor de ecoregeling en zou de extra inspanning van boeren op de groene doelen ten opzichte van de huidige situatie beperkter zijn.

Als boeren in 2023 afhaken bij de ecoregeling is het de vraag of deze in 2024 en verder wel zullen deelnemen. Boeren die in 2023 niet aan de ecoregeling meedoen hebben te maken met een vermindering van het inkomen uit het GLB ten opzichte van eerdere jaren. In sommige gevallen zal dat gecompenseerd moeten worden met een andere bedrijfsvoering. Bijvoorbeeld door te intensiveren, waarmee hogere opbrengsten per hectare kunnen worden gerealiseerd. Om daarna in 2024 wel mee te doen aan de ecoregeling zal de bedrijfsvoering opnieuw moeten veranderen. Dit betekent dat in twee jaar tijd de bedrijfsvoering twee keer aangepast moet worden. Dat past moeilijk in het meerjarig bedrijfsperspectief.

5.4 Samenhang met ANLb

Binnen de groenblauwe architectuur van het toekomstig GLB zijn verschillende lagen opgenomen die met elkaar samenwerken aan de doelen bodem, water, klimaat, biodiversiteit en landschap. Naast de conditionaliteit en de ecoregeling is er, gefinancierd uit de tweede pijler, het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb). Deelname aan het ANLb is voor boeren vrijwillig en alleen mogelijk via een agrarisch collectief in door de provincies begrensde gebieden. De grondslag voor betaling van gevoerd beheer onder het ANLb is dezelfde als voor de eco-regeling, namelijk een vergoeding voor gedeelde inkomsten en/of voor uitgevoerde bovenwettelijke activiteiten. Er mag echter maar een keer betaald worden door de overheid hiervoor. Er mag dus geen sprake zijn van zogenaamde double funding. Activiteiten uit het ANLb en de ecoregeling kunnen elkaar versterken op de genoemde doelen. Echter, de invoering van de eco-regeling kan ook negatieve impact hebben op de beleidsdoelen van het GLB, waaronder de doelen voor het ANLb.

Het ANLb was bij de uitvoering van de toets niet volledig inzichtelijk in de tool. Ook waren de cumulatieregels tussen de verschillende lagen en in het bijzonder tussen de ecoregeling en het ANLb nog niet uitgewerkt en verwerkt in de tool waardoor hier niet optimaal op getoetst kon worden.

In de keukentafelgesprekken zijn een aantal voorbeelden besproken van cumulatie van eco-activiteiten met ANLb. Daarbij bleek dat in sommige gevallen bij het huidige beheerplan onder het ANLb de benodigde waarde om voor de ecoregeling te kwalificeren niet gehaald wordt. Als deze bedrijven er voor kiezen om van een deel van het beheerplan vanuit het ANLb af te zien, kunnen ze soms wel meedoen aan de ecoregeling. Hierbij wordt de afweging gemaakt wat voor bedrijven het meeste oplevert. Omdat voor de ecopremie een hectareprijs voor het hele bedrijf wordt gerekend en voor het ANLb een prijs per beheerde hectare, kan het in sommige gevallen gunstig uitpakken om een deel ANLb via de ecoregeling te laten vergoeden. Ondernemers zullen hier dus ook de rekensom maken welke combinatie van activiteiten over de verschillende lagen van het GLB heen financieel het meest aantrekkelijk is.

Bijkomende effecten zijn in die situaties dat het agrarisch collectief een deel van de sturing op de activiteiten en de samenhang tussen activiteiten op gebiedsniveau kwijt is. Het ANLb is meer dan de ecoregeling gericht op beheer kwaliteit. Het risico bestaat dan dat niet alleen het areaal ANLb wijzigt,

maar dat ook de beheer kwaliteit van het collectieve beheer afneemt. In welke mate kan op basis van de praktijktoets niet gezegd worden vanwege eerdergenoemde redenen.

Het verkrijgen van punten in de ecoregeling voor activiteiten die op hetzelfde perceel in het ANLb worden uitgevoerd kan op draagvlak van ondernemers rekenen. Vooral de puntentoekening voor landschapselementen in gebieden met veel landschapselementen zorgt voor het kunnen voldoen aan de puntennorm voor biodiversiteit in deze gebieden.

Uit de keukentafelgesprekken blijkt dat het voor agrarische bedrijven moeilijk is om een bedrijfsplan voor de ecoregeling op te stellen, zonder dat daar cumulatie is met het beheerplan van het ANLb. Daarmee loopt ook de kwaliteit van het ANLb op het niveau van het collectief risico. De voorwaarden die gekoppeld zijn aan eco-activiteiten zijn namelijk wezenlijk anders dan de voorwaarden die hangen aan het uitvoeren van het ANLb.

Sommige ondernemers zullen voor het aanvragen van de ecoregeling een andere adviseur inschakelen dan de medewerker van het collectief. Als de adviseur beperkt kennis heeft van de beheerafspraken die de boer heeft onder het ANLb, dan bestaat het risico dat goedbedoelde adviezen van agrarisch adviseurs over de benutting van de ecoregeling snijden met het ANLb. Het is daarom belangrijk de achtergrond van maatregelen en de bijdrage aan de doelen mee te geven bij de ontsluiting van de ecoregeling.

6 CONCLUSIE(S) EN SUGGESTIES TER VERBETERING

6.1 Introductie

De onderstaande paragraaf gaat in op de verschillende conclusies van de Tweede Praktijkttoets. Het tweede deel van dit hoofdstuk richt zich op een aantal suggesties om de barrières te overkomen.

6.2 Conclusies

6.2.1 *Integrale benadering van maatschappelijke doelen wordt als positief ervaren*

De ecoregeling beoogt bij te dragen aan meerdere maatschappelijke doelen. Boeren moeten met eco-activiteiten punten scoren op de maatschappelijke doelen om vergoeding via de ecoregeling te krijgen. Het toepassen van één eco-activiteit levert punten op voor alle doelen waarop een verwacht positief effect is. Zo heeft het aanleggen en onderhouden van een bufferstrook duidelijk positieve effecten op zowel de waterkwaliteit als de biodiversiteit. Deze integrale benadering, waarbij met één activiteit op meerdere doelen gescoord kan worden, is wat de deelnemers betreft positief. De deelnemers geven veelal aan dat waterkwaliteit en bodemkwaliteit vanzelfsprekende doelen zijn om aan bij te dragen. Het zijn immers de basisvoorwaarden voor een goede, gezonde productie op het bedrijf. Voor klimaat, biodiversiteit en landschap geldt dat dit vaak wat verder weg staat van de dagelijkse bedrijfsvoering. Deze onderwerpen worden wel belangrijk gevonden, maar uit de gesprekken blijkt dat deze vaak niet bovenaan de prioriteitenlijst staan in de dagelijkse bedrijfsvoering. Juist daarom is het wat sommige deelnemers betreft goed dat deze onderwerpen in de ecoregeling terugkomen. Wat de onderzoekers betreft zou deze integrale benadering behouden moeten blijven.

6.2.2 *Rekentool en toetsingsmateriaal zijn toegankelijk en visueel sprekend*

Met de rekentool is makkelijk inzichtelijk te maken hoe het bedrijfsplan scoort op de punten van de schijf van vijf, en de waarde voor brons, zilver en goud. Het geeft de mogelijkheid om te 'spelen' met opties en verschillende combinaties van activiteiten uit te proberen. Boeren vinden dit prettig omdat het helpt om een beeld te krijgen wat op het eigen bedrijf goed kan werken en toepasbaar is. In de rekentool zitten nog voorwaardes en combinaties welke niet kloppen of incompleet zijn. Zo is de extra vergoeding per hectare voor de basispremie voor de eerste 40 hectare van een bedrijf nog niet in de berekening meegenomen. Ook zit in de rekentool beperkt inzicht in ongeoorloofde cumulatie met andere beleidsinstrumenten. Om verwarring en verkeerde verwachtingen te voorkomen zou het goed zijn als dit soort inconsistenties uit het systeem gehaald worden. Voor het gebruiksgemak is het, wat betreft de adviseurs die de keukentafelgesprekken hebben gevoerd, aan te bevelen om in de uiteindelijke rekentool via een pop-up menu uitleg toe te voegen. Dat gaat zowel om informatie over de punttoekenning, waardering en voorwaarden, als kennis over hoe activiteiten in de bedrijfsvoering toe te passen zijn en waarom een activiteit effectief is. Daarnaast helpt het ook als de behaalde score per activiteit en per perceel inzichtelijk is. Dan kan de boer meteen zien op welke manier veel punten gehaald kunnen worden – en daarvan leren voor andere percelen.

6.2.3 *Met de huidige instellingen kunnen of willen 28 van de 50 respondenten niet deelnemen aan de ecoregeling*

Van de deelnemers uit de keukentafelgesprekken kunnen of willen 28 van de 50 niet deelnemen aan de ecoregeling zoals getoetst. Als we dat vertalen naar hectares dan gaat dit om grofweg 2500 van

de 4900 getoetste hectares waar geen ecoregeling uitgevoerd zal worden. Van de bedrijven die wel deel kunnen nemen halen er 5 niveau brons, 11 niveau zilver en 7 niveau goud. Met deze verdeling is de deelnamebereidheid beperkt. Er zijn verschillende factoren die hierbij meespelen. Deze komen hieronder langs.

6.2.4 Beperkt palet aan activiteiten voor sommige sectoren

De ecoregeling voor 2023 bestaat uit 21 activiteiten. Deze activiteiten zijn niet op elk bedrijf toepasbaar. In de praktijk kan een boer vaak slechts uit een handvol activiteiten kiezen. Sommige activiteiten zijn sectorspecifiek, of zijn versies van dezelfde activiteit met een verschillend inspanningsniveau. De twee activiteiten voor verlengde weidegang (V01 en V02) zijn hiervan een goed voorbeeld. Deze zijn specifiek gericht op melkkoeien en zijn feitelijk een lichte en een zware versie. Andere activiteiten zijn zo specifiek dat ze in de praktijk op weinig bedrijven toegepast zullen worden, zoals de activiteit strokenteelt of natte teelt.

Het keuzemenu uit de ecoregeling werkt niet als keuzemenu. De beperkte mogelijkheid aan activiteiten, maakt deelname aan de ecoregeling voor sommige bedrijven lastig. Terwijl er wel activiteiten denkbaar zijn die aan de doelen van de ecoregeling bij kunnen dragen. Dat gaat vooral om activiteiten die niet uit de perceelsregistratie te halen zijn, zoals het uitrijden van ruige mest, precisielandbouw, niet-kerende grondbewerking en mechanisch schoffelen. Het risico is dat je hierdoor bedrijven verliest die wel mee willen doen, maar niet de optie hebben om aan de punten te komen vanwege een tekort aan toepasbare activiteiten. Met elke activiteit die wordt toegevoegd, heeft een bedrijf meer opties om deel te nemen. Het vergroten van het aantal activiteiten is van groot belang voor de deelnamebereidheid van de bedrijven.

6.2.5 Voor klimaat, water en bodem worden punten makkelijker gehaald. Voor biodiversiteit en landschap is dit moeilijker.

Het blijkt voor ruim een derde van de deelnemers aan de praktijktoets erg moeilijk om de punten op landschap en biodiversiteit te behalen. Tegelijkertijd worden op klimaat, bodem en water vaak veel meer punten gehaald dan voor het behalen van de puntengrens nodig is. Zoals hieronder uitgelegd kan dat zorgen voor ongewenste effecten en kan ook contraproductieve gevolgen hebben.

Het niet behalen van de minimumwaardes op landschap en biodiversiteit zorgt ervoor dat minder bedrijven deel kunnen nemen. Daarmee doen minder boeren mee waardoor op minder hectares eco-activiteiten worden uitgevoerd. Om de minimumwaardes op de schijf van vijf wel te behalen kunnen bedrijven er voor kiezen om activiteiten uit te voeren met ongewenste effecten. Zo kan voor een melkveehouderij met veel blijvend grasland (waarop geen punten voor landschap en biodiversiteit worden gescoord) de prikkel ontstaan om het grasland te scheuren en luzerne in te zaaien – ten koste van de biodiversiteit en bodemkwaliteit – omdat met deze activiteit wel punten op biodiversiteit worden gescoord. Voor akkerbouwers in open gebieden zoals de Noordoostpolder, Oldambt of gebieden in Zeeland, zijn weinig mogelijkheden om op landschap te scoren. De activiteiten die hoog op landschap scoren zijn in strijd met dit landschapstype. Heggen, hagen en bomen belemmeren de verre zichtlijnen waar deze landschappen om bekend staan. Op dit moment wordt het open landschap niet gewaardeerd.

Voor de doelen klimaat, bodem en water scoren deelnemers vaak hoog. Soms wel vier of vijf keer de streefwaarde. Daarmee worden bedrijven niet gestimuleerd om aanvullende maatregelen op deze doelen te nemen.

6.2.6 *Het gebruik van het GLB in het algemeen en de ecoregeling in bijzonder is een rekensom per bedrijf*

Uit de keukentafelgesprekken blijkt dat de keuze om gebruik te maken van het GLB hoofdzakelijk bedrijfseconomisch is. De afweging wordt gemaakt of een bedrijf voldoende compensatie kan krijgen voor de extra kosten en gederfde inkomsten. Voor een bedrijf met hoge opbrengst per hectare is het bijvoorbeeld duurder om land uit productie te halen om aan GLMC 8 te voldoen dan voor een extensief bedrijf. Dan rest de rekensom; is de waarde die ik haal uit mijn productie hoger dan de compensatie die ik via de basispremie ontvang. Dit soort rekensommen gelden in sterkere mate voor de werking van de ecoregeling. De extra te maken kosten zijn bij bovenwettelijke activiteiten uit de ecoregeling vaak groter, en de compensatie per hectare is kleiner dan vanuit de basispremie. Voor elk bedrijf zal deze rekensom centraal staan bij het deelnemen aan de ecoregeling.

6.2.7 *Gevolgen voor verdienvermogen boer*

In de vorige programmaperiode was de basisinkomsondersteuning hoger dan in deze periode. Voor alle bedrijven zal het inkomen uit het GLB dus dalen. Er zit verschil tussen bedrijven in de mate van daling van het inkomen. Voor het gros van de boerenbedrijven zal het inkomen dat uit het GLB gehaald wordt dalen. Daarnaast zullen gangbare boeren meer moeten gaan doen (met hogere kosten en gederfde inkomsten als gevolg) om ondersteuning vanuit het GLB te ontvangen. Het verdienvermogen zal op korte termijn dus dalen. Voor bedrijven met een uitzonderlijk duurzame bedrijfsvoering, of biologische bedrijven, zal de ecoregeling een aanvullende beloning geven voor de huidige bedrijfsvoering. Zij zullen op korte termijn dus meer profijt hebben van de ecoregeling, hoewel ook voor deze bedrijven op termijn het inkomen uit het GLB zal dalen. Als laatste punt speelt wat de onderzoekers betreft ook nog de inflatie ten opzichte van de vorige periode. Deze is niet meegenomen in de vergelijking. Het relatieve verschil in inkomen zal dus nog hoger zijn.

6.2.8 *Risico op bedrijfsniveau groot*

De ecoregeling gaat uit van een resultaatgerichte controle. De activiteit moet het gewenste resultaat bereiken om vergoeding te krijgen. Dat brengt voor de boer risico met zich mee. De resultaten van een activiteit zijn immers mede afhankelijk van externe factoren waar de boer geen invloed op heeft, zoals weersomstandigheden. De deelnemers zijn bezorgd wat er gebeurt als de resultaten van een activiteit tegenvallen. Bij afkeuren van een activiteit verliest een bedrijf de bijbehorende waarde en de behaalde punten. Als gevolg kan een bedrijf onder de grens komen voor uitbetaling (bijvoorbeeld van zilver naar brons, of onder de streefwaarde op een van de doelen van de schijf van vijf). In sommige gevallen kan dat zorgen voor een verlaging van de vergoeding. In andere gevallen zorgt dit er zelfs voor dat het bedrijf helemaal geen vergoeding vanuit de eco-regeling ontvangt. Het grootste risico zit daarbij in het niet behalen van de streefwaarde op een van de doelen. Dat kan zelfs tot gevolg hebben dat een bedrijf dat inzet op goud, ineens helemaal geen vergoeding meer krijgt. Terwijl het bedrijf wel kosten heeft gemaakt, en met meerdere activiteiten bijdraagt aan verduurzamingsdoelen. Om dit risico te verkleinen kan wat de deelnemers en adviseurs betreft gedacht worden aan een vangnet op punten indien het gewenste resultaat van de activiteit niet behaald wordt.

6.2.9 *Werking conditionaliteit knelt op GLMC 8*

Met het intensieve grondgebruik in de Nederlandse landbouwsector blijkt het voor bedrijven moeilijk om de eisen voor GLMC 8 te halen. De incurante gronden zijn in geoptimaliseerd voor landbouwkundig gebruik waardoor deze er nauwelijks nog zijn. Daardoor zal voor GLMC 8 productieve landbouwgrond uit productie gehaald moeten worden. Dit stuit op verzet bij bedrijven. Met name in gebieden waar van oudsher weinig niet-productief areaal aanwezig is, zoals bijvoorbeeld Flevoland of het

Oldambt. GLMC 8 is een eis van de Europese Commissie waaraan niet gesleuteld kan worden. Redelijke compensatie en goede uitleg voor de noodzaak van de eis is dan van groot belang om begrip en medewerking van de boerenbedrijven te krijgen. Bij gebrek aan begrip bij boeren kan GLMC 8 zorgen voor lagere deelnamebereidheid aan het GLB.

6.2.10 De instandhouding van blijvend grasland staat onder druk

De instandhouding van het areaal blijvend grasland op nationaal niveau is één van de voorwaarden vanuit de Europese Commissie. Met de huidige opzet van de ecoregeling wordt de instandhouding onder druk gezet. Blijvend grasland wordt op dit moment niet gewaardeerd voor landschap en biodiversiteit. Om punten te scoren kan een boer er voor kiezen om blijvend grasland te scheuren, en luzerne te zaaien als rustgewas – waarvoor wél punten op landschap en biodiversiteit worden gescoord. Hetzelfde geldt voor verschillende andere gewassen.

6.2.11 Informatie over de ecoregeling is beschikbaar – kennis bij boer over de optimale benutting van de ecoregeling is knelpunt

De ecoregeling biedt verschillende mogelijkheden voor boeren om deel te nemen. Hoewel de basisinformatie op orde is, zijn de fijne kneepjes van de werking van het systeem ingewikkeld. Het gaat dan bijvoorbeeld om welke combinaties aan activiteiten goed werken om punten te scoren of maximaal doelbereik te halen. Deze kennis is nodig om optimaal gebruik te maken van de ecoregeling, maar nog niet bij de boer aanwezig. Als gevolg is de benutting en het effect van de ecoregeling suboptimaal als boeren zelf de ecoregeling aanvragen. De rol van een adviseur blijft in dit systeem dus belangrijk.

6.2.12 Onderwaardering voor duurzame maatregelen die nu al genomen worden

De ecoregeling komt op veel bedrijven over als een systeem met een waardeoordeel. Het gevoel is dat de mate van duurzame bedrijfsvoering wordt beoordeeld op niveau brons, zilver en goud. Er zijn meer bovenwettelijke activiteiten denkbaar dan in de ecoregeling zijn opgenomen (bijvoorbeeld zonnepanelen op schuurdaken of eco-ploegen). Die activiteiten worden niet via de ecoregeling gewaardeerd. Dat voelt oneerlijk. Zo worden boeren die wél duurzaam produceren, maar op een andere manier dan via de eco-activiteiten, nu niet via de ecoregeling beloond.

6.2.13 Vrijstelling biologisch boeren wekt vragen op

Boeren die volledig SKAL-gecertificeerd zijn of in omschakeling zijn naar biologische bedrijfsvoering krijgen nu in de ecoregeling automatisch de vergoeding op niveau goud. Deze vrijstelling betekent dat bioboeren niet meer hoeven te doen, terwijl er wel verduurzamingslagen te maken zijn. Dit is wat sommige deelnemers betreft onredelijk. Het is niet duidelijk waarom biologische bedrijven direct op goud eindigen.

6.2.14 Samenhang tussen ANLb, Ecoregeling en ander beleid is erg complex

Het samenspel tussen conditionaliteit, ANLb, Eco-regeling en ander beleid zoals het 7^e Actieprogramma Nitraatrichtlijn wordt erg complex en door ondernemers als een grote puzzel ervaren. Een puzzel die, als deze niet goed gelegd wordt, averechtse effecten op de beleidsdoelstellingen kan hebben. Belangrijk is dat alle benodigde informatie over cumulaties, de ligging van het ANLb beheer en de bijdrage van eco- en ANLb activiteiten aan de beleidsdoelstellingen voor boeren beschikbaar is bij het uitwerken van hun eco-activiteitenplan. Goede begeleiding bij het uitwerken van het plan door een adviseur met kennis over de activiteiten en hun bijdrage aan de doelen is hierbij heel zinvol.

6.3 Suggesties ter verbetering

6.3.1 *Voeg zo snel mogelijk meer activiteiten toe*

Het beperkte palet aan activiteiten is nu een belemmerende factor voor deelname. Een bredere groep activiteiten geeft bedrijven meer mogelijkheden om deel te nemen aan de ecoregeling. Denk bijvoorbeeld aan de grondgebonden maatregelen uit de BOOT-lijst van het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer. Er kan overwogen worden om activiteiten die al worden toegepast op te nemen in de ecoregeling. Dat zorgt voor waardering van de huidige verduurzaming bij veel bedrijven. De activiteiten die al geregeld toegepast worden kunnen dan een lagere puntentoekenning krijgen dan activiteiten die nog weinig worden toegepast. De puntentoekenning zou dan mede op basis van het aantal bedrijven dat deze activiteiten al uitvoert gebaseerd kunnen worden. Dit om balans te krijgen in het niet te makkelijk scoren van punten (en dus voldoen van veel bedrijven) en het wel in gang zetten van een verduurzamingsslag. De puntentoekenning zou bijgesteld kunnen worden tijdens de periode, mits dit vooraf duidelijk is in de communicatie zodat boeren hier rekening mee kunnen houden in hun meerjarige planvorming.

6.3.2 *Overweeg een transitiejaar voor activiteiten die moeilijk te monitoren zijn*

De activiteiten niet-kerende grondbewerking, precisielandbouw en ruige mest worden door bedrijven al toegepast, maar vallen op dit moment nog niet onder de ecoregeling. Dat komt omdat deze activiteiten voor RVO.nl nog niet controleerbaar en verifieerbaar zijn. Dit voelt voor deelnemers als meten met twee maten. Van de boeren wordt verwacht dat ze de omslag maken, terwijl de overheid er nog niet klaar voor is. Een suggestie vanuit de adviseurs en boeren is om voor deze activiteiten een transitiejaar in te voeren – zodat deelnemers niet vroegtijdig afhaken vanwege de beperkte keuzemogelijkheid. Dat kan bijvoorbeeld door de activiteit wel te mee te nemen, maar voor een lagere waardering of puntentoekenning en met minder stringente controle.

6.3.3 *Verfijn de puntentoekenning voor de schijf van vijf*

Het blijkt te moeilijk om de punten op biodiversiteit en landschap te halen. Tegelijkertijd is het makkelijker om te scoren op bodem, water en klimaat. Het is wat de onderzoekers betreft dus aan te raden om de puntentoekenning te verfijnen. Hierbij kan in elk geval gedacht worden aan het toekennen van punten voor landschap en biodiversiteit bij activiteit blijvend grasland, aan toedeling van punten voor open landschap, bijvoorbeeld via akkerranden, en aan vermindering van toekenning van punten voor water, bodem en klimaat. Een andere optie is om de gewichtsverdeling van de puntendoelen aan te passen zodat de doelen haalbaarder zijn. Dat gaat dan bijvoorbeeld om het verlagen van de drempel voor landschap in regio 2.

6.3.4 *Communicatie is van groot belang*

Voor het succes van de ecoregeling is goede communicatie bepalend. Dit komt terug op meerdere vlakken. Hieronder zijn de meest urgente communicatiethema's aangegeven. Het is sterk aan te raden hier tijdig op in te zetten.

1. **Communiceer over de noodzaak van de transitie naar een duurzamere landbouw.** Om deelnamebereidheid te verhogen, moeten boerenbedrijven begrijpen zijn wáárom de transitie nodig is.
2. **Bied perspectief voor de ontwikkelingen in de komende 10 à 20 jaar.** De trend is verduurzaming, dat zie je door de tijd heen in de invulling van het GLB. Ook de bredere nationale beleidsinzet is gericht op transitie van de landbouw. Boerenbedrijven werken met meerjarige bedrijfsplannen.

Perspectief en helderheid over de toekomst is nodig om keuzes over deelname aan de ecoregeling goed te kunnen maken.

3. **Wees duidelijk over de gevolgen voor het inkomen.** Er is minder budget en er zijn meer eisen. Als de agrariër dat weet, kan hij zich daar op instellen. Als communicatiemiddel kan dat bijvoorbeeld via rekenvoorbeelden van (fictieve) bedrijven.
4. **Spreek waardering uit voor wat al goed gaat.** Veel bedrijven voeren al verduurzamingsactiviteiten uit die in de huidige ecoregeling niet worden erkend. Het werkt motiverend als deze inzet wordt erkend.
5. **Informeel over de werking ecoregeling.** De ecoregeling is een nieuw instrument. Boeren geven aan nog niet goed bekend te zijn met de regeling en de voorwaarden. Terwijl ze daar wel veel behoefte aan hebben, omdat de bedrijfsplannen voor volgend jaar nu al gemaakt worden. Het is aan te raden veel en uitvoerig over de werking van de ecoregeling te informeren en communiceren.
6. **Informeel over de samenhang tussen verschillende beleidsonderdelen.** De cumulatie met ANLb, het 7^e Actieprogramma Nitraatrichtlijn, conditionaliteit en ecoregeling is erg complex. De samenhang en wisselwerking tussen deze verschillende beleidsonderdelen is op dit moment onvoldoende helder.
7. **Informeel over de beoogde effecten van de activiteiten.** Voor boeren is het belangrijk om te weten waarom en op welke manier de eco-activiteiten bijdragen aan het behalen van de beleidsdoelen. De onderbouwing bij de keuze voor eco-activiteiten ontbreekt op dit moment.
8. **Informeel over de nieuwe manier van controleren.** Niet alleen de ecoregeling is nieuw, ook de werkwijze van RVO.nl verandert. De transitie in de houding van RVO.nl van controleren en sanctioneren naar adviseren en waarderen is nieuw voor de boer. Hierbij horen we in de keukentafelgesprekken vaak de spreuk 'eerst zien, dan geloven'. Voor de deelnamebereidheid is het belangrijk te laten zien dat de nieuwe manier van controleren ook daadwerkelijk minder stringent is.

6.3.5 Houd deelnemers op de hoogte van de voortgang van hun eco-activiteiten

Om een deel van de risico's bij boeren weg te nemen is het aan te raden om de voortgang op het behalen van resultaat terug te koppelen aan de boeren. Dat kan bijvoorbeeld door na een controle via online berichtgeving terug te koppelen over welke punten al zijn goedgekeurd. Met positieve berichtgeving kan dit stimulerend werken voor deelname.

6.3.6 Reken een bijgesteld scenario door met de data uit deze praktijktoets

De ecoregeling werkt nog niet zoals hij zou moeten werken. Een pragmatische manier om een bijgesteld scenario te toetsen is om de data uit deze praktijktoets door te rekenen in een aangepaste rekentool. Zo kan een inschatting gedaan worden welke aanpassingen er nodig zijn om tot de gewenste instelling te komen.

7 BIJLAGEN

Bijlage 1 – Te toetsen beleidsscenario GLB 2023

Het nieuwe GLB gaat toekomstbestendige boeren sterker belonen

Per 1 januari 2023 wordt het nieuwe Europese Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) van kracht. In Nederland is daarvoor een Nationaal Strategisch Plan (NSP) opgesteld. Hoe het GLB ontstaan is en zich ontwikkeld heeft de afgelopen decennia en hoe gekomen is tot het NSP kunt u zien in de volgende animatie:

<https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=bYjvpbnSt8k&ucbcb=1>

Een conceptversie van het NSP is in december openbaar gemaakt. Hierop kon iedereen zienswijzen indienen, die het ministerie van LNV heeft ontvangen, verzameld, en beantwoord. Eind mei wordt een definitieve versie van het NSP ingediend bij de Europese Commissie, dat op 1 januari 2023 van kracht wordt. Voor goede besluitvorming is het voor bestuurders van belang om te weten wat de voorgestelde nationale invulling van het GLB, en de eco-regeling in het bijzonder, betekent voor de boer/tuinder. Is het systeem voor hen werkbaar, eenvoudig, flexibel en tegelijkertijd doeltreffend voor de beleidsdoelen? In de zomer van 2021 is hiertoe al een praktijktoets uitgevoerd, waarbij direct in de praktijk met boeren en tuinders is gesproken over de invulling van het NSP en de eco-regeling. Naar aanleiding van de bevindingen van deze praktijktoets hebben we de eco-regeling verder verbeterd. Ook zijn er suggesties uit de zienswijzen die we mee willen nemen. De plannen toetsen we nog een keer bij boeren en tuinders in deze tweede praktijktoets.

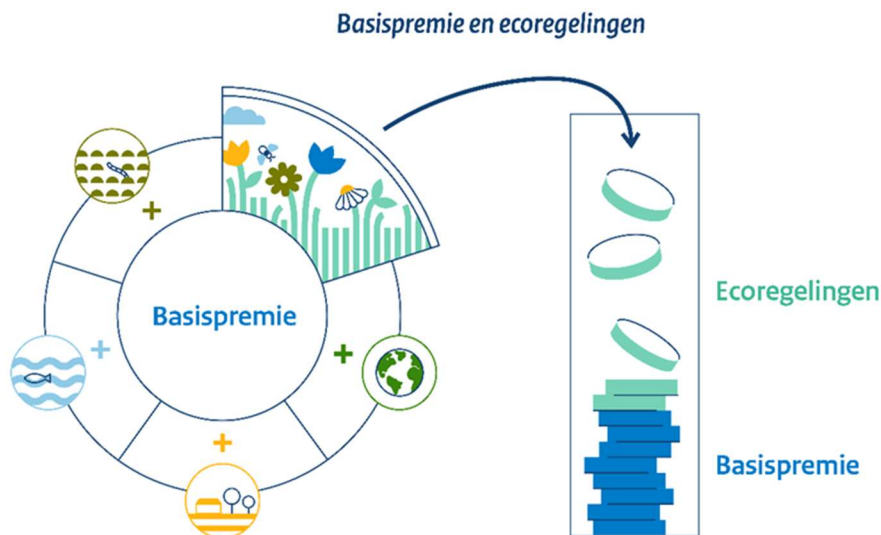
Het nieuwe GLB gaat toekomstbestendig boeren sterker belonen. Met subsidies gericht op agrariërs die zich inspanssen om de omslag te maken naar een duurzamere landbouw. Want om deze en volgende generaties te kunnen voorzien van genoeg voedsel én de boer van een goed inkomen, moeten we uitdagingen op het gebied van natuur, milieu en klimaat serieus nemen. Dat betekent dat er een verschuiving plaatsvindt in het budget. Er is nog steeds aandacht voor inkomensondersteuning via hectarepremies, maar dat neemt wel af. Er komt meer ruimte voor subsidies die zich richten op eco-activiteiten, kennisontwikkeling, samenwerking en investeringen.

Hoe helpt het nieuwe GLB de boer?

1. Er zijn **urgente uitdagingen** waar we in specifieke gebieden nú iets mee moeten. Denk aan bodemdaling, droogte en stikstof. Er komen subsidies beschikbaar voor innovatie, investeringen, kennis, samenwerking en experimenten die boeren in specifieke gebieden helpen om de uitdagingen te lijf te gaan. Deze subsidies helpen ons om versneld te innoveren.
2. We willen een **omslag creëren**; agrariërs produceren voedsel én zorgen voor ons landschap. Ze worden voor dat laatste dus ook beloond. Met de eco-regeling kan iedere agrariër aan slag met de zorg voor zijn omgeving. Met het agrarisch natuur- en landschapsbeheer deden we dat al, en dat verbreden we zodat in het gehele land mogelijk is.
3. Een duurzame, toekomstbestendige sector is het doel. De hectarepremie voorziet in **inkomensondersteuning** voor boeren die aan verschillende duurzaamheidsvoorwaarden willen voldoen. Deze voorwaarden nemen toe, zodat we - met elkaar - in het goede tempo ontwikkelen.

Hoe ziet de Nederlandse invulling van het nieuwe GLB eruit?

Binnen de eerste pijler (directe betalingen / toeslagrechten) voor het toekomstige GLB komen twee lagen: conditionaliteit en de eco-regeling. Onderstaande figuur illustreert dit systeem. De basispremie in de binnenring betreft de basisvergoeding waar een boer voor in aanmerking komt als hij of zij aan de basisvoorwaarden (conditionaliteit) voldoet. Daarnaast kan iedere boer punten halen voor de uitvoering van eco-activiteiten zoals geïllustreerd in de buitenring. Dit zijn keuzes van de ondernemer op basis van wat toepasbaar is op zijn of haar bedrijf. Zo kan iedere ondernemer bovenop de basispremie een extra vergoeding krijgen.

Daarnaast blijft de laag van het agrarisch natuur- en landschapsbeheer bestaan waaruit boeren in specifieke gebieden via agrarische collectieven een beheervergoeding voor specifiek beheer kunnen krijgen. Ook zullen er mogelijkheden komen voor ondersteuning op het gebied van (niet productieve) investeringen, innovatie en kennis.

Conditionaliteit en basispremie

De voorwaarden voor de conditionaliteit bestaat uit algemene wettelijke verplichtingen en een tiental Goede Landbouw en Milieu Conditie (GLMC's) die Nederland voor een deel zelf in kan vullen, zolang aan de minimeisen vanuit de Europese Commissie wordt voldaan. In onderstaande tabel zijn de conditionaliteiten samengevat.

Nr.	GLMC	Invulling
1	Instandhouding blijvend grasland	Blijvend grasland houdt koolstof vast. Hiermee voorkomt u CO ₂ -uitstoot. Heeft u percelen met blijvend grasland? Tot en met 2027 mag het percentage blijvend grasland in Nederland niet meer dan 5% dalen. Is de gemiddelde oppervlakte blijvend grasland in Nederland te veel gedaald? Dan voeren we maatregelen in, zoals een omzetverbod of herstelplicht.
2	Veenweiden en wetlands beschermen, houden aan het peilbesluit	Kool dioxide en nutriënten blijven in de bodem, als veen niet in contact komt met de buitenlucht. Heeft u niet-vrij-afwaterende veengrond en ligt dit ongeveer één meter boven het Normaal Amsterdams Peil? Dan mag u niet afwijken van het vastgestelde waterpeil in uw gebied. We werken de grondsoortenkaart nog bij, zodat u onderscheid kan maken tussen de verschillende types veengebieden. Het bijwerken van de kaart is onderdeel van het 7e Nitraat Actieprogramma (7e NAP).

3	Stoppels niet verbranden	Door stoppels te laten staan blijven organische stoffen in de bodem. Zo verbetert u de bodemkwaliteit en biodiversiteit. Heeft u gemaaid of geoogst en blijven er stoppels staan? Deze delen van een halm of stengel mag u niet verbranden.
4	Bufferstroken langs waterlopen; verbod op gebruik van meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen in de teeltvrije zone	Met bufferstroken zonder nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen draagt u bij aan de kwaliteit van het oppervlaktewater. U heeft een bufferstrook van 5 meter breed langs ecologisch kwetsbare waterlopen en waterlichamen uit de Kaderrichtlijn Water (KRW). Langs andere watervoerende sloten is uw bufferstrook 2 meter breed. Deze breedtes sluiten aan bij het 7e NAP. Een bufferstrook hoeft nooit groter dan 5% van het perceel te zijn.
5	Erosie tegengaan	Minder erosie betekent een betere bodemvruchtbaarheid. Deze conditionaliteit geldt alleen in een aangewezen gebied in de regio Limburg. De bestaande regels om erosie tegen te gaan blijven in het nieuwe GLB bestaan. Erosie veroorzaakt meer afspoeling van water en grond. Dit is op lange termijn niet goed voor de bodemvruchtbaarheid. Verbod op het gebruik van een perceel met een hellingspercentage van 2% of meer voor fruitteelt; percelen met een helling van 18% of meer mogen uitsluitend gebruikt worden als grasland.
6	Bodem minimaal bedekken	Met een minimale bodembedekking beschermt u de bodem en zorgt u ervoor dat nutriënten in de bodem blijven. U zaait op niet-productieve percelen een groenbemester in tussen 31 mei en 31 augustus. We maken later bekend welke groenbemers u mag gebruiken. U mag de bodem ook bedekken met gewasresten of ruige stalmest.
7	Gewassen op bouwland roteren	Gewasrotatie is goed voor de bodemgezondheid. U voorkomt ziektes en verbetert de structuur van de bodem. U teelt op al uw bouwlandpercelen ieder jaar een ander gewas als hoofdteelt. Een volgteelt na de hoofdteelt zien we ook als gewasrotatie. Op zand- en lössgrond is het ook verplicht om eens per 4 jaar een rustgewas als hoofdteelt te telen. Dit sluit aan bij het 7e AP Nitraatrichtlijn. Gebruikt u meer dan 75% van uw bouwland voor grassen, kruidachtige voedergewassen, braak en/of vlinderbloemige gewassen? Dan hoeft u zich niet aan deze conditionaliteit te houden. Dit geldt ook als meer dan 75% van uw subsidiabele landbouwgrond blijvend grasland is of gebruikt wordt voor gewassen die onder water staan. Bij deze conditionaliteit kijken we naar welk gewas u in 2022 heeft geteeld. Dat mag niet hetzelfde zijn als in 2023. Houd daar rekening mee bij uw bouwplan. Ruilt u een perceel met iemand anders? Ook dan moet u in 2023 een ander gewas telen dan in 2022. Biologische boeren zijn uitgezonderd van deze conditionaliteit.
8	4% van uw bouwland niet-productief laten	Op niet-productieve bouwland ontstaan leefgebieden voor dieren en planten. Dit verbetert de biodiversiteit. Minimaal 4% van uw bouwland is niet-productief. Het niet-productieve deel kunt u invullen met landschapselementen, zoals sloten, houtwallen, bomenrijen of akkerranden. U kunt er ook voor kiezen om 7% van uw bouwland niet-productief te laten. 4% kunt u binnen de eco-regeling dan invullen met niet-productieve maatregelen. Of met stikstofbindende gewassen zonder gebruik van gewasbeschermingsmiddelen. Gebruikt u meer dan 75% van uw bouwland voor grassen, kruidachtige voedergewassen, braak en/of vlinderbloemige gewassen? Dan hoeft u zich niet aan deze conditionaliteit te houden. Dit geldt ook als meer dan 75% van uw subsidiabele landbouwgrond blijvend grasland is of gebruikt wordt voor gewassen die onder water staan.
9	Ecologisch kwetsbaar blijvend	Blijvend grasland houdt koolstof vast. Hiermee voorkomt u CO ₂ -uitstoot.

grasland beschermen	U mag ecologisch kwetsbaar blijvend grasland niet ploegen en omzetten. Dit grasland ligt vooral in Natura 2000-gebieden. De kaart met ecologisch kwetsbaar blijvend grasland in Nederland werken we nog bij.
---------------------	--

Eco-regeling

Keuzemenu

Voor de eco-regeling gaan we in Nederland werken met een keuzemenu van maatregelen waar boeren en tuinders zelf uit kunnen kiezen. De landbouwer ontvangt een vast eenheidsbedrag per hectare indien hij of zij voldoende activiteiten heeft uitgevoerd uit het keuzemenu om die betaling te kunnen verantwoorden. De vergoeding voor de activiteit is gebaseerd op inkomensderving en daadwerkelijk gemaakte kosten per grasland/bouwland en regio (gebaseerd op bodemsoort). Uitgangspunt daarbij is dat er geen sprake mag zijn van dubbele betaling. De activiteiten die in het kader van de eco-regeling kunnen worden uitgevoerd, zijn (deels) ook mogelijk in het kader van het ANLb. Als een activiteit onder de ecoregeling wordt uitgevoerd en diezelfde activiteit wordt op hetzelfde perceel ook in het ANLb opgevoerd, dan wordt de maximale waarde van de activiteit bij de eco-regeling afgetrokken. Wel worden de punten toegekend zodat de landbouwer aan de 'schijf van vijf'-instapeis kan voldoen. Voor het verantwoorden van de betaling kunnen alle extra activiteiten worden ingezet die onderdeel uitmaken van de eco-regeling. De 21 eco-activiteiten die in 2023 worden opengesteld, zijn:

Code	Eco-activiteit
H1	Rustgewas
H2	Stikstofbindend gewas
H3	Meerjarige teelt
H4	Langjarig grasland
H5	Kruidenrijk grasland
H6	Natte teelt
H7	Vroeg ras rooigewas 1 september
H8	Vroeg ras rooigewas 1 november
H9	Grasklaver
H10	Strokenteelt
H11	Kruidenrijke bufferstrook langs grasland
B01	Onderzaai vanggewas
B02	Groenbedekking
T01	Biologische bestrijding
V01	Verlengde weidegang 1500 uur
V02	Verlengde weidegang 3000 uur
N01	Heg, haag, struweel
N02	Landschapselement hout
N03	Groene braak
N04	Bufferstrook met kruiden langs bouwland
D01	Biologische landbouw

Een document met de uitwerking van de voorwaarden per eco-activiteit is bijgevoegd. De eco-regeling blijft de komende jaren in ontwikkeling, waar we ernaar streven om ieder jaar nieuwe activiteiten toe te voegen en de mogelijkheden voor landbouwers om te voldoen aan de eco-doelen zo te vergroten. Er worden in principe geen eco-activiteiten van de lijst gehaald.

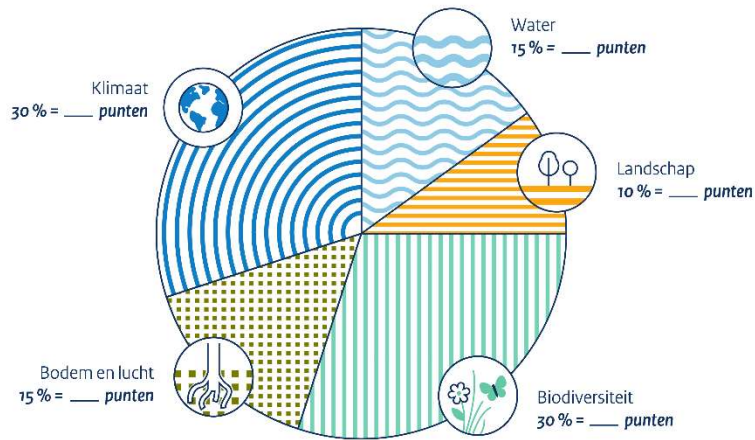
Puntensysteem

De activiteiten worden ook gescoord op de bijdrage aan de vijf eco-doelen ('schijf van vijf'). Het keuzemenu wordt daarom gekoppeld aan een puntensysteem waarbij voor ieder doel een minimum aantal punten (instapeis) behaald moet worden. Hiermee wordt geborgd dat er daadwerkelijk stappen worden gezet ter realisatie van de beleidsdoelen. Door op verschillende onderdelen te scoren kunnen punten worden behaald. Een activiteit kan bijdragen aan meerdere doelen: een landbouwer kan daarom met het uitvoeren van een beperkt aantal activiteiten wel aan alle doelen bijdragen. We werken met twee regio's, met ieder een schijf van vijf.

Een document met de uitwerking van de punten en waardes per eco-activiteit, alsook de regio-indeling en schijven van vijf, is als bijlage toegevoegd. Hieronder ziet u één van de twee schijven:

Stap 1: Bereken uw schijf van vijf

De instapeis voor de eco-regeling is aantal ha x 5 punten = ____ punten

Vul de schijf met eco-activiteiten uit de tabel

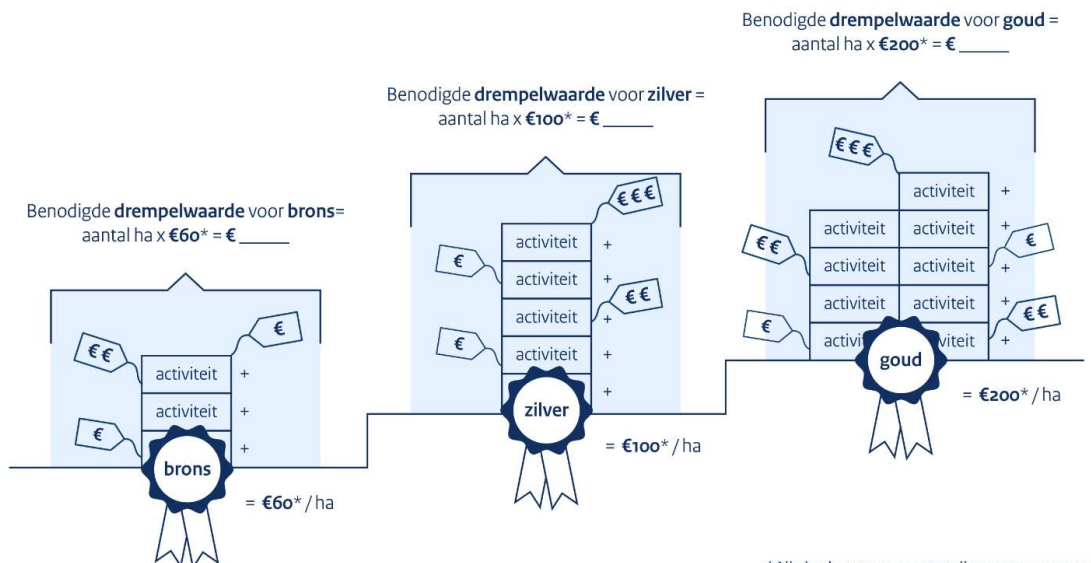
Subsidiebedrag

De eco-regeling voorziet in drie eenheidsbedragen:

- Brons: € 60 / ha
- Zilver: € 100 / ha
- Goud: € 200 / ha

Deze driedeling valt samen met drie niveaus van inspanning door de landbouwer. Om in aanmerking te komen voor het niveau brons, moet de landbouwer minimaal voldoen aan het instapniveau qua punten en verdeling volgens de schijf van vijf. Ook moet de waarde van alle uitgevoerde eco-activiteiten opgeteld minimaal gelijk zijn aan het niveau brons voor alle hectares. Voor een bedrijf van 50 ha betekent dat dat de landbouwer minimaal een totale waarde van € 60 x 50 = € 3.000 op bedrijfsniveau moet halen.

Stap 2: Kies voor bronzen, zilveren of gouden eco-premie.

*Alle bedragen en punten zijn nog een concept

Landbouwers die vervolgens meer activiteiten uitvoeren, kunnen op een hoger niveau uitbetaald krijgen. Voor beide geldt dat er voldoende activiteiten moeten zijn uitgevoerd om de vergoeding te kunnen verantwoorden, via de behaalde waarde op bedrijfsniveau. Er worden echter geen hogere eisen gesteld aan het minimum aantal punten per doel.

Het idee is dat zilver een pakket is dat goed toepasbaar is bij veel agrariërs. Brons is een soort 'vangnet', en goud voor agrariërs die graag meer willen doen. De biologische landbouw en landbouwers in omschakeling naar biologisch wordt op basis van SKAL-certificaat een vergoeding op het niveau goud toegekend.

Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb)

Het ANLb blijft ongewijzigd (op enkele kleine systeemwijzigingen na) ten opzichte van de invoering in 2016. Er wordt middels een collectieve aanpak in specifieke gebieden gewerkt aan het creëren van goede leefgebieden voor zeldzame soorten en de bescherming van waterkwaliteit. 40 agrarische gecertificeerde collectieven zijn eindbegunstigden van subsidie en sluiten overeenkomsten af met individuele landbouwers. De reikwijdte wordt mogelijk zowel uitgebreid als verbreed, daarbij wordt onder andere gedacht aan een extra inzet voor weide- en akkervogels, en specifiek beheer voor klimaat en water. Dit kan betekenen dat er nieuwe gebieden bijkomen, bijvoorbeeld akkerbouwgebieden.

Stapeling

De activiteiten die in het kader van het ANLb kunnen worden uitgevoerd gaan altijd verder dan conditionaliteiten en zijn (deels) ook mogelijk binnen de ecoregeling en samenwerking Veenweide en Natura 2000. Ter voorkoming van dubbele financiering is het volgende van toepassing:

1. Indien de activiteit tevens wordt ingezet voor het invullen van een conditionaliteit, wordt daar waar relevant geen inkomensderving toegekend. Dit is verwerkt in de rekentool.
2. Als een activiteit onder de ecoregeling wordt uitgevoerd en die zelfde activiteit wordt op hetzelfde perceel ook in het ANLb opgevoerd, dan kan de activiteit bij de ecoregeling wel meetellen voor het verzamelde aantal punten, maar kan deze niet worden ingezet voor het verantwoorden van uitbetaling van het maximale subsidiebedrag. De activiteit wordt uitbetaald via het ANLb.

Innovatie, kennis en samenwerking

Om boeren te helpen bij hun ontwikkeling naar toekomstbestendige landbouw worden naast de grondgebonden subsidies (basispremie, eco-premie en ANLb) ook andere vormen van ondersteuning ingezet. Het gaat om subsidies voor investeringen, samenwerking, kennisontwikkeling en-verspreiding en gebiedsgerichte en sectorale experimenten (innovaties). Hiervoor kunnen boeren (gezamenlijk) subsidie aanvragen.

Kennis, van een boer, van een (technische) ontwikkelaar, van een ecooloog, van een wetenschapper en van een adviseur moet slimmer samenkomen. Hiervoor zal Nederland een adviessysteem opzetten, het Agrarisch Kennis- en Innovatie Systeem (AKIS).

Het Bedrijfs Adviserings Systeem (BAS)-register, wat in het huidige GLB al in gebruik is, gaat hierbij een nadrukkelijker rol spelen. Speerpunt is hierbij een speciale categorie voor onpartijdige adviseurs. Zij moeten de schakel gaan vormen die we in het huidige GLB missen en het gesprek met de boer aan de keukentafel gaan voeren. Er komen vouchers beschikbaar, zodat agrariërs hier kosteloos gebruik van kunnen maken.

Het idee is dat er GLB subsidies beschikbaar zijn op momenten dat het er op een boerenbedrijf om spant. Er wordt geïnvesteerd in een nieuwe stal, er is sprake van een bedrijfsovername, een boer wil overschakelen naar andere teelten of rantsoen, of er is een uitdaging in de omgeving van de boer die meerdere agrariërs aan gaat, en in gezamenlijkheid aangepakt kan worden. Er kan dan bijvoorbeeld een beroep gedaan worden op een onafhankelijke adviseur, er komt kennis beschikbaar vanuit andere agrariërs, ecologen, gebieden, etc.

Bijlage 2 – Eco-activiteiten ten behoeve van tweede praktijktoets

Eco-activiteiten t.b.v. tweede praktijktoets eco-regeling

Subcategorie 1: Hoofddeelt

Alle activiteiten in deze subcategorie vinden plaats op landbouwareaal, m.u.v. strokenteelt.

1. Rustgewas (H01)
  - De landbouwer teelt een gewas uit de gewassenlijst 'rustgewassen' als hoofddeelt, waarbij in de periode van 15 mei tot 15 juli de oppervlakte van het betreffende perceel gedurende ten minste twee weken voor minimaal 90% uit het aangegeven rustgewas bestaat; en
  - De landbouwer teelt vanaf 1 januari 2023 ten minste eens in de drie jaar een rustgewas op het perceel.
2. Stikstofbindend gewas (H02)
  - De landbouwer teelt een gewas of combinatie van gewassen uit de gewassenlijst 'stikstofbindende gewassen' als hoofddeelt, waarbij in de periode van 15 mei tot 15 juli de oppervlakte van het betreffende perceel gedurende ten minste twee weken voor minimaal 90% uit het/de aangegeven stikstofbindende gewas(sen) bestaat.
3. Meerjarige teelt (H03)
  - De landbouwer teelt een gewas uit de gewassenlijst 'meerjarige gewassen' als hoofddeelt, waarbij in de periode van 15 mei tot 15 juli de oppervlakte van het betreffende perceel gedurende ten minste twee weken voor minimaal 90% uit het aangegeven meerjarige gewas bestaat; en
  - Deze activiteit is subsidiabel vanaf het tweede jaar, waarbij het gewas ook in het voorgaande jaar als hoofddeelt is geteeld en aaneengesloten op het perceel staat.
  - Let op: bij deze activiteit kijken we in 2023 terug naar 2022.
4. Langjarig grasland (H04)
  - De landbouwer teelt blijvend grasland (= minimaal vijf jaar onafgebroken grasland) op het perceel, waarbij in de gehele periode van 1 januari tot en met 31 december de oppervlakte van het perceel voor minimaal 90% bestaat uit grasland; en
  - Op het perceel is vanaf 1 januari 2023 uitsluitend lichte grondbewerking toegepast; en
  - Volveldse chemische onkruidbestrijding is niet toegestaan; uitsluitend pleksgewijze chemische onkruidbestrijding is toegestaan, op maximaal 10% van het oppervlakte.
5. Kruidenrijk grasland (H05)
  - De landbouwer teelt gras op het perceel, waarbij er geen sprake is van een monocultuur productief grasland, en van 1 april tot 1 oktober minimaal 25% van de bedekking uit duidelijk zichtbare kruiden en vlinderbloemigen bestaat. Gras, kruiden en vlinderbloemigen zijn gelijkmatig verdeeld over het perceel.
  - Inzaaien van een kruidenmengsel met een bedekking van minimaal 25% is toegestaan.
  - Deze activiteit is niet toegestaan op een bufferstrook.
6. Natte teelt (H06)
  - De landbouwer teelt een gewas uit de gewassenlijst 'natte teelt' als hoofdgewas, waarbij in de periode van 15 mei tot 15 juli de oppervlakte van het betreffende perceel gedurende ten minste twee weken voor minimaal 90% uit de aangegeven natte teelt bestaat, en de landbouwer oogst het gewas ten minste eenmaal per kalenderjaar.
7. Vroeg ras rooigewas 1 september (H07)
  - De landbouwer teelt een gewas uit de gewassenlijst 'vroeg ras rooigewas 1 september' als hoofddeelt, waarbij in de periode van 15 mei tot 15 juli de oppervlakte van het betreffende perceel gedurende ten minste twee weken voor minimaal 90% uit het aangegeven vroeg ras rooigewas bestaat, en de landbouwer oogst het aangegeven vroeg ras rooigewas voor 1 september.
8. Vroeg ras rooigewas 1 november (H08)
  - De landbouwer teelt een gewas uit de gewassenlijst 'vroeg ras rooigewas 1 november' als hoofddeelt, waarbij in de periode van 15 mei tot 15 juli de oppervlakte van het betreffende perceel gedurende ten minste twee weken voor minimaal 90% uit het aangegeven vroeg ras rooigewas bestaat, en de landbouwer oogst het aangegeven vroeg ras rooigewas voor 1 november.

9. Grasklaver (H09)

- Van 1 april tot 1 oktober bestaat minimaal 25% van het perceel uit gras en minimaal 25% uit klaver, waarbij in de periode van 1 april tot 1 oktober de oppervlakte van het betreffende perceel voor minimaal 90% uit grasklaver bestaat. Gras en klaver zijn gelijkmatig verdeeld over het perceel.

10. Strokenteelt (H10)

- De landbouwer teelt een combinatie van minimaal vijf gewassen als hoofdteelt op het perceel, waarvan tenminste drie productieve gewassen zijn, waarbij in de periode van 15 mei tot 15 juli de strook met het betreffende gewas gedurende ten minste twee weken voor minimaal 90% uit het aangegeven gewas bestaat, en er minimaal vijf stroken binnen één perceel zijn, langs de lange zijde aansluitend; en
- Deze activiteit is alleen van toepassing op bouwland en blijvende teelten; en
- De stroken zijn minimaal drie en maximaal 24 meter breed; en
- Ook stroken met struiken en bomen tellen mee (agroforestry); en
- Een strook met niet-productief element is toegestaan, met uitzondering van sloten; en
- Een strook bestaande uit blijvend grasland is uitgesloten.

11. Kruidenrijke bufferstrook langs grasland (H11)

- De landbouwer beheert een kruidenrijke beheerde bufferstrook die minimaal drie meter breed is, en minimaal een meter breder is dan de verplichte bufferstrook [GLMC 4] en deels samenvalt; en
- Deze activiteit is niet toegestaan waar vanuit het 7^e APN een bufferstrook van vijf meter verplicht is; en
- De kruidenrijke bufferstrook ligt langs een perceel met grasland en langs een watervoerende sloot (niet zijnde een droge sloot); en
- Er wordt niet gebruik gemaakt van chemische onkruidbestrijding, bemesting, of gewasbeschermingsmiddelen op de bufferstrook; en
- Van 1 april tot 1 oktober bestaat minimaal 25% van de bedekking uit duidelijk zichtbare kruiden en vlinderbloemigen. Gras, kruiden en vlinderbloemigen zijn gelijkmatig verdeeld over de bufferstrook.
- Maaien en beweiden is toegestaan.

Subcategorie 2: bodemgewas

1. Onderzaai vanggewas (B01)

- De landbouwer teelt een vanggewas uit de gewassenlijst 'onderzaai vanggewas', als onderzaai in combinatie met de hoofdteelt, zodat dit leidt tot zichtbare bodembedekking direct na de oogst van de hoofdteelt, dat wil zeggen dat tot ten minste 1 december de oppervlakte van het betreffende perceel voor minimaal 80% uit het aangegeven vanggewas bestaat; en
- De hoofdteelt en de onderzaai zijn verschillende gewassen.

2. Groenbedekking (B02)

- De landbouwer teelt een vanggewas uit de gewassenlijst 'groenbedekking', waarbij gedurende de gehele periode van 1 januari tot 1 maart de oppervlakte van het betreffende perceel voor minimaal 80% uit het aangegeven vanggewas bestaat; en
- Volveldse chemische onkruidbestrijding is niet toegestaan; uitsluitend pleksgewijze chemische onkruidbestrijding is toegestaan, op maximaal 10% van het oppervlakte; en
- De groenbedekking wordt mechanisch ondergewerkt, zonder doodspuiten of branden van onkruid.

Subcategorie 3: teeltmaatregel

1. Biologische bestrijding (T01)

- Op contractbasis aan biologische bestrijding doen. Controle op basis van gegevens uitwisselen met contractant.
- **Input van LTO om deze voorwaarden preciezer te maken volgt uiterlijk 1 april.**

Subcategorie 4: veemaatregel

1. Verlengde weidegang 1500 uur (V01)

- De landbouwer neemt het gehele jaar deel aan een door de minister goedgekeurd certificeringssysteem, voor het hele jaar, voor categorie 1 [waarschijnlijk vergelijkbare opzet als certificaat voor 720 uur van Stichting Weidegang]; en
- De activiteit vindt plaats op grasland.

1. *Melkkoeien. Melkgevende koeien, niet zijnde jongvee.*

2. *Minimaal 1500 uur weiden per jaar.*

3. *Weiden in het voorjaar, zomer en begin van herfst.*

2. Verlengde weidegang 3000 uur (V02)

- De landbouwer neemt het gehele jaar deel aan een door de minister goedgekeurd certificeringssysteem, voor het hele jaar, voor categorie 2 [waarschijnlijk vergelijkbare opzet als certificaat voor 720 uur van Stichting Weidegang]; en
- De activiteit vindt plaats op grasland.

1. *Melkkoeien. Melkgevende koeien, niet zijnde jongvee.*

2. *Minimaal 3000 uur weiden per jaar.*

3. *Weiden in het voorjaar, zomer en begin van de herfst waarvan het grootste deel dag en nacht.*

Subcategorie 5: niet-productieve landbouwgrond

1. Heg, haag, struweel (N01)

- Een houtig element (te weten heg, haag, struweel, windhaag of windsingel) is in stand gehouden van 1 januari tot en met 31 december; en
- De verschijningsvorm is in stand gehouden; en
- Er wordt niet gesnoeid in de vogelbroedperiode.

2. Landschapselement hout (N02)

- Een houtig element (te weten overige houtige elementen) is in stand gehouden van 1 januari tot en met 31 december.

3. Groene braak (N03)

- De landbouwer teelt een gewas uit de gewassenlijst 'groene braak' als hoofdteelt op een niet-productieve akker of akkerrand, die minimaal drie meter breed is; en
- In de periode van 15 maart tot 15 november bestaat de oppervlakte gedurende tenminste twee maanden voor minimaal 80% uit het aangegeven gewas; en
- Er wordt niet gebruik gemaakt van chemische onkruidbestrijding, bemesting, of gewasbeschermingsmiddelen op het perceel; en
- Beweiden en/of oogsten is niet toegestaan; en
- Deze activiteit is niet toegestaan op een bufferstrook.

4. Bufferstrook met kruiden langs bouwland (N04)

- De landbouwer beheert een kruidenrijke beheerde bufferstrook die minimaal drie meter breed is, en minimaal een meter breder is dan de verplichte bufferstrook [GLMC 4] en mogelijk deels samenvalt; en
- Deze activiteit is niet toegestaan waar vanuit het 7^e APN een bufferstrook van vijf meter verplicht is; en
- De bufferstrook ligt op bouwland (met uitzondering van tijdelijk grasland) en langs een watervoerende sloot (niet zijnde een droge sloot); en
- Er wordt niet gebruik gemaakt van chemische onkruidbestrijding, bemesting, of gewasbeschermingsmiddelen op de bufferstrook; en
- Beweiden en/of oogsten is niet toegestaan; en
- Van 1 april tot 1 oktober bestaat minimaal 25% van de bedekking uit duidelijk zichtbare kruiden en vlinderbloemigen. Gras, kruiden en vlinderbloemigen zijn gelijkmatig verdeeld over de bufferstrook.

Subcategorie 6: duurzaam bedrijf

1. Biologische landbouw (D01)

- Het bedrijf is SKAL-gecertificeerd of in omschakeling; en
- Indien het bedrijf deels biologisch is, geldt deze activiteit (punten + waarde) voor de biologische hectares van het bedrijf.

Mogelijke aanvullende eco-activiteiten per 2024/2025/verder

Precieze voorwaarden voor deze mogelijke activiteiten zijn niet uitgewerkt. Suggesties voor de invulling hiervan zijn welkom.

1. Precisielandbouw
2. Niet-kerende grondbewerking
3. Ruige mest
4. Mengteelt
5. Kleinschalig perceel (<2 ha) voor meer dan 60% omzoomd
6. Permanente groenbedekking
7. Maximaal 1,5 GVE graasdieren per ha grasland op bedrijf en minimaal 10 GVE op bedrijf
8. Ecologisch schonen van waterelement
9. Infiltratiegreppel/zaksloot

Bijlage 3 – Punten en tarieven per activiteit

nr	Maatregel	Tarief Regio 1	Tarief Regio 2	Doelbereik (A) 1 = een kleine bijdrage; 2 = een redelijke bijdrage; 3 = een grote bijdrage; en 4 = een zeer grote bijdrage					
				totaal # punten	Klimaat	Bodem en lucht	Water	Landschap	Bio- diversiteit
Hoofddeelt									
H01	Rustgewas	€ 105	€ 50	14	4	4	4	1	1
H02	Stikstofbindend gewas	€ 1.995	€ 2.305	7	3	2	0	1	1
H03	Meerjarige teelt	€ 300	€ 600	14	4	4	4	1	1
H04	Langjarig grasland	€ 90	€ 90	11	4	4	3	0	0
H05	Grasland met kruiden	€ 180	€ 180	11	2	4	1	2	2
H06	Natte teelt	-	-	6	3	0	0	1	2
H07	Vroeg ras rooigewas (oogsten < 1 september)	€ 600	€ 490	10	2	2	4	1	1
H08	Vroeg ras rooigewas (oogsten < 1 november)	€ 175	€ 175	5	0	3	0	0	0
H09	Gras/klaver	€ 0	€ 0	10	4	4	0	1	1
H10	Strokenteelt	€ 215	€ 215	8	0	2	2	2	2
H11	Bufferstrook langs grasland	€ 1.095	€ 1.095	10	0	0	4	3	3
Bodemgewas									
B01	Onderzaai vanggewas	€ 150	€ 140	6	2	1	1	1	1
B02	Groenbedekking	€ 0	€ 430	10	2	3	3	1	1
Teelt maatregelen									
T01	Biologische bestrijding	€ 100,00	€ 100,00	9	0	4	1	1	3
Vee maatregelen									
V01	Verlengde weidegang 1500 uur	€ 0,00	€ 0,00	6	2	3	0	1	0
V02	Verlengde weidegang 3000 uur	€ 0,00	€ 0,00	9	3	4	0	2	0
Niet productief landbouwgrond									
N01	Heg, Haag struweel	€ 4.015	€ 4.015	13	4	2	0	4	60
N02	Landschapselement hout	€ 0,00	€ 0,00	13	4	2	0	4	60
N03	Groene braak	€ 2.260	€ 2.415	9	2	4	0	1	2
N04	Bufferstrook langs bouwland	€ 1.080	€ 1.145	9	2	4	0	1	40
Duurzaam bedrijf									
D01	Biologische bedrijf	€ 200,00	€ 200,00	17	4	4	2	1	2

Regio 1	Regio 2
Veenkolonien	Noordelijk Klei
Oostelijk zand	Zuid West Klei
Zuidelijk Zand	Centraal Klei
	Overig

Ecodoelen	Regio 1	Regio 2
Klimaat	1,5	1,25
Bodem en Lucht	0,75	1,25
Water	0,75	0,75
Landschap	0,5	0,75
Biodiversiteit	1,5	1

Vergoeding	Regio 1	Regio 2
Brons	€ 60	€ 60
Zilver	€ 100	€ 100
Goud	€ 200	€ 200

Bijlage 4 – Samenstelling klankbordgroep

Tabel 1 Samenstelling klankbordgroep per organisatie

Organisatie	Vertegenwoordiger(s)
Biohuis	Pipie Smits van Oyen
Bionext	Gerdine Kaptijn
BoerenNatuur	Alex Datema
LandschappenNL	Theo Vogelzang
LTO Nederland	Klaas Johan Osinga
Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit	Aard Mulders, Fenna van Selm, Geert Plender
Nederlandse Akkerbouw Vereniging	Hans van Kessel
RVO.nl	Carla Overgaauw, Jeroen de Jong, Remco Schreuder, Meindert Hibma
Stichting Milieukeur	Herman Docters van Leeuwen
Water, Land en Dijken	Walter Menkveld
WWF	Kirsten Haanraads

Bijlage 5 – Vragenlijst enquête

Tweede Praktijkttoets NSP-GLB 2022

Inleidende vragen

* 1. Naam adviseur: 0

* 2. BRS-nummer boer 0

* 3. Heeft u de informatie kunnen doornemen die van tevoren met u is gedeeld? 0

- Webinar
- Scenariobeschrijving
- Lijst met eco-activiteiten
- Overzicht met punten en waarden per activiteit
- Tabel stapelen activiteiten
- Ik heb de informatie niet kunnen doornemen

* 4. In welke provincie is uw bedrijf gevestigd? 0

- Groningen
- Flevoland
- Gelderland
- Friesland
- Utrecht
- Zeeland
- Drenthe
- Noord-Holland
- Noord-Brabant
- Overijssel
- Zuid-Holland
- Limburg

* 5. Welke grondsoorten zijn er op uw bedrijf? 0

Zand

Klei

Veen

Löss

* 6. Onder welke regio valt uw bedrijf? 0

Regio 1 (oost/zand)

Regio 2 (west/klei)

* 7. Wat is uw leeftijd? 0

* 8. Bedrijfstype (meerdere antwoorden mogelijk) 0

Akkerbouw

Fruitteelt

Vollegrondsgroente

Bomen & vaste planten

Bloembollen

Melkveehouderij

Schapenhouderij

Vleesvee

Anders, namelijk:

* 9. Gangbaar of biologisch / in omschakeling 0

Gangbaar

Biologisch

In omschakeling

* 10. Ontvangt u financiering vanuit het ANLb of regionale regelingen (provincie / waterschap) voor agrarisch natuurbeheer of groenblauwe diensten? 0

- Ja
- Nee

* 11. Intensiteit op basis van vee: (bezetting, grondgebondenheid) 0

- 0-1 GVE / ha
- 1 - 1,5 GVE / ha
- 1,5 - 2 GVE / ha
- 2 - 2,5 GVE / ha
- 2,5 - 3 GVE / ha
- > 3 GVE / ha
- N.v.t.

* 12. Hoeveel hectare grond heeft u in gebruik op uw bedrijf? 0

13. Bouwplan: voor Akkerbouw, vollegrondsgroenten, bloembollen, fruitteelt, bomen&vaste planten. Wat is het bouwplan voor gronden die langjarig in gebruik zijn? 0

* 14. Is de basisinkomenssteun uit het huidige GLB(basisinkomenssteun) een belangrijke inkomenscomponent voor uw bedrijf? 0

- Totaal niet belangrijk
- Niet belangrijk
- Beetje belangrijk
- Belangrijk
- Heel belangrijk

Toelichting:

* 15. Hoe belangrijk (of niet) vind u het om bij te dragen aan verduurzamingsdoelen zoals biodiversiteit, landschap, klimaat, water en bodem? (motivatie)

	Erg onbelangrijk	Onbelangrijk	Niet belangrijk en niet onbelangrijk	Belangrijk	Heel belangrijk
Biodiversiteit	☐	☐	☐	☐	☐
Toelichting:	<input type="text"/>				
Landschap	☐	☐	☐	☐	☐
Toelichting:	<input type="text"/>				
Klimaat	☐	☐	☐	☐	☐
Toelichting:	<input type="text"/>				
Water	☐	☐	☐	☐	☐
Toelichting:	<input type="text"/>				
Bodem	☐	☐	☐	☐	☐
Toelichting:	<input type="text"/>				

* 16. Hoeveel inspanningen pleegt u nu al op de drie onderstaande thema's? (1 is weinig 5 is veel):

	weinig 1	2	3	4	veel 5
Duurzaam beheer van natuurlijke hulpbronnen zoals het op peil houden en verbeteren van de bodem- en waterkwaliteit	☐	☐	☐	☐	☐
Maatregelen ter voorkoming van klimaatverandering (tegengaan veenoxidatie, CO2 reductie, etc. en / of om om te gaan met effecten van klimaatverandering (droogte, piekbuien, etc.)	☐	☐	☐	☐	☐
Behoud natuur, landschap en biodiversiteit	☐	☐	☐	☐	☐

Toelichting (bijvoorbeeld welke maatregelen neemt u?):

* 17. Van welke onderdelen van het GLB verwacht u gebruik te gaan maken? 0

Basispremie

Investerings via POP

Eco-regeling

Ik verwacht geen gebruik te maken van het GLB

ANLb

Conditionaliteiten

Kunt u de volgende vragen beantwoorden voor de verschillende conditonaliteiten?

* 18. Voldoet u nu al aan de eisen? 0

	Ja	Nee	N.v.t.
1. Instandhouding van blijvend grasland	☐	☐	☐
2. Bescherming van wetlands en veengebieden (Alleen grasland en een natte teelt toegestaan)	☐	☐	☐
3. Verbod op het verbranden van stoppels	☐	☐	☐
4. Bufferstroken langs waterlopen; verbod op gebruik van meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen in de teeltvrije zone	☐	☐	☐
5. Bodembewerkingsbeheer ter vermindering van het risico van bodemdegradatie (rekening houden met hellingen)	☐	☐	☐
6. Geen kale grond in de meest gevoelige periode(n) (verplichting inzaaien groenbemester op percelen uit productie, van 31 mei - 31 aug)	☐	☐	☐
7. Gewasrotatie (Op een perceel bouwland wordt 1 keer in de 4 jaar een rustgewas geteeld)	☐	☐	☐

8. Niet-productieve elementen of oppervlakten. Behoud van landschapselementen. Verbod op snoeien in de vogelbroedperiode (4% niet productief areaal op bouwland)

9. Ecologisch kwetsbaar blijvend grasland beschermen

Toelichting:

* 19. Kunt u de maatregel toepassen op uw bedrijf?

	Ja	Nee	N.v.t.
1. Instandhouding van blijvend grasland	☐	☐	☐
2. Bescherming van wetlands en veengebieden (Alleen grasland en een natte teelt toegestaan)	☐	☐	☐
3. Verbod op het verbranden van stoppels	☐	☐	☐
4. Aanleg van bufferstroken langs waterlopen (Verboden om meststoffen en gbm te gebruiken in de bemestingsvrije- en de teeltvrije zone, breedte nog niet bekend)	☐	☐	☐
5. Bodembewerkingsbeheer ter vermindering van het risico van bodemdegradatie (rekening houden met hellingen)	☐	☐	☐
6. Geen kale grond in de meest gevoelige periode(n) (verplichting inzaaien groenbemester op percelen uit productie, van 31 mei - 31 aug)	☐	☐	☐
7. Gewasrotatie (Op een perceel bouwland wordt 1 keer in de 4 jaar een rustgewas geteeld)	☐	☐	☐

8. Niet-productieve elementen of oppervlakten. Behoud van landschapselementen. Verbod op snoeien in de vogelbroedperiode (4% niet productief areaal op bouwland)

9. Ecologisch kwetsbaar blijvend grasland beschermen

Toelichting:

* 20. U krijgt € 220,60 per hectare basispremie, plus € 54,- voor de eerste 40 hectare van uw bedrijf. Hiervoor moet u voldoen aan de conditionaliteiten (GLMC-eisen). Zou u voor dit bedrag deelnemen aan de regeling voor basis inkomenssteun? 0

Ja

Nee

21. Indien ja, zou u voor een lager bedrag ook deelnemen? 0

Ja

Nee

Geen van de bovenstaande

Geef nadere toelichting, bijvoorbeeld de minimale hectarevergoeding waarvoor u deel zou willen nemen

22. Indien nee, zou u voor een hoger bedrag wel deelnemen? 0

Ja

Nee

Geen van de bovenstaande

Geef nadere toelichting, bijvoorbeeld de minimale hectarevergoeding waarvoor u deel zou willen nemen

Invullen van de rekentool

Vul nu samen met de adviseur de rekentool in.

* 23. Heeft u bij het invullen van de rekentool met adviseurs andere keuzes gemaakt dan als u deze alleen zou invullen? 0

- Ja
- Nee

Indien ja, wat zijn de andere keuzes en waarom heeft u deze keuzes gemaakt?

* 24. Kunt u zelfstandig een keuze maken welke eco-activiteiten u gaat inpassen of heeft u aanvullende kennis nodig (ga er van uit dat het systeem eenvoudig in te vullen is en fouten niet onredelijk worden gesanctioneerd)? 0

- Ja, ik heb voldoende kennis over de maatregelen om een goede keuze te maken
- Nee, ik heb aanvullende kennis nodig om tot een goed plan voor mijn bedrijf te komen
- Overige (geef nadere toelichting)

Eco-regeling

25. Zou u het plan zoals uit het rekenmodel volgt uitvoeren voor de vergoeding op bedrijfsniveau (gebaseerd op brons, zilver, goud niveau) 0

- Ja
- Nee

Waarom wel/niet?

* 26. Hoe ervaart u de sturing met een minimum aantal te behalen punten en euro's (het brons, zilver, goud mechanisme) op bedrijfsniveau? 0

- Positief
- Negatief
- Neutraal

Geef toelichting bij het antwoord

* 27. Hoe ervaart u de sturing met een minimum aantal te behalen punten per doel op bedrijfsniveau? 0

Positief

Negatief

Neutraal

Geef toelichting bij het antwoord

* 28. Wat vindt u van de regio-indeling van de eco-regeling? 0

Goed idee

Geen goed idee

Toelichting:

Eco-activiteiten

Kunt u de volgende vragen beantwoorden voor de verschillende eco-activiteiten?

* 29. Is de maatregel duidelijk gedefinieerd? 0

	Ja	Nee
H1. Rustgewas	☐	☐
H2. Stikstofbindend gewas	☐	☐
H3. Meerjarige teelt	☐	☐
H4. Langjarig grasland	☐	☐
H5. Kruidenrijk grasland	☐	☐
H6. Natte teelt	☐	☐
H7. Vroeg ras rooigewas 1 september	☐	☐
H8. Vroeg ras rooigewas 1 november	☐	☐
H9. Grasklaver	☐	☐
H10. Strokenteelt	☐	☐
H11. Kruidenrijke bufferstrook langs grasland	☐	☐
B01. Onderzaai vanggewas	☐	☐
B02. Groenbedekking	☐	☐
T01. Biologische bestrijding	☐	☐
V01. Verlengde weidegang 1500 uur	☐	☐
V02. Verlengde weidegang 3000 uur	☐	☐
N01. Heg, haag, struweel	☐	☐
N02. Landschapselement hout	☐	☐
N03. Groene braak	☐	☐
N04. Bufferstrook met kruiden langs bouwland	☐	☐
D01. Biologische landbouw	☐	☐

Toelichting:

* 30. Welke activiteiten zou u toepassen op uw bedrijf? 0

	Ja	Nee	N.v.t.
H1. Rustgewas	☐	☐	☐
H2. Stikstofbindend gewas	☐	☐	☐
H3. Meerjarige teelt	☐	☐	☐
H4. Langjarig grasland	☐	☐	☐
H5. Kruidenrijk grasland	☐	☐	☐
H6. Natte teelt	☐	☐	☐
H7. Vroeg ras rooigewas 1 september	☐	☐	☐
H8. Vroeg ras rooigewas 1 november	☐	☐	☐
H9. Grasklaver	☐	☐	☐
H10. Strokenteelt	☐	☐	☐
H11. Kruidenrijke bufferstrook langs grasland	☐	☐	☐
B01. Onderzaai vanggewas	☐	☐	☐
B02. Groenbedekking	☐	☐	☐
T01. Biologische bestrijding	☐	☐	☐
V01. Verlengde weidegang 1500 uur	☐	☐	☐
V02. Verlengde weidegang 3000 uur	☐	☐	☐
N01. Heg, haag, struweel	☐	☐	☐
N02. Landschapselement hout	☐	☐	☐
N03. Groene braak	☐	☐	☐
N04. Bufferstrook met kruiden langs bouwland	☐	☐	☐
D01. Biologische landbouw	☐	☐	☐

Toelichting:

Eco-regeling

* 31. Dragen de maatregelen die u mogelijk zou kiezen uit het keuzemenu voor de eco-regeling ook bij aan uw eigen doelen voor uw bedrijf? (meerdere antwoorden mogelijk) 0

- Nee
- Ja, opbrengst per hectare
- Ja, invulling aan verduurzaming
- Ja, gehoor geven aan maatschappelijke vraag
- Ja, kwaliteit van uw product
- Ja, prijs van uw product
- Ja, weerbaarheid van het bedrijf
- Ja, bodemkwaliteit
- Anders, namelijk:

32. Toelichting bij bovenstaande vraag: 0

33. In hoeverre heeft u het idee dat andere agrariërs deze maatregelen uit zullen gaan voeren? 0

34. In hoeverre heeft u het idee dat uw omgeving van u verwacht deze maatregelen uit te zullen voeren? 0

35. Hoe kijken belangrijke zakelijke relaties van u aan tegen het nemen van eco-activiteiten? 0

Eco-regeling 2024 en 2025

* 36. Het palet aan activiteiten die via de eco-regeling gefinancierd kan worden, wordt in 2024 en 2025 uitgebreid. Welke van de onderstaande maatregelen zou u op uw bedrijf toe willen passen als deze in de toekomst worden opgenomen in de eco-regeling? 0

- Precisielandbouw
- Niet-kerende grondbewerking
- Ruige mest
- Mengteelt
- Kleinschalig perceel (<2 ha) voor meer dan 60% omzoomd
- Permanente groenbedekking
- Maximaal 1,5 GVE graasdieren per ha grasland op bedrijf en minimaal 10 GVE op bedrijf
- Ecologisch schonen van waterelement
- Infiltratiegreppel/zaksloot

Anders, namelijk

* 37. Geef toelichting bij het voorgaande antwoord 0

* 38. Wat zouden wat u betreft goede voorwaarden zijn voor de activiteiten uit bovenstaande lijst die u zou willen toepassen op uw eigen bedrijf? 0

Pijler 1 Algemeen

* 39. Heeft de nieuwe invulling van het GLB naar verwachting effect op uw inkomen? 0

- Ja
- Nee

* 40. Is dit effect? 0

- Positief
- Negatief
- N.v.t.

* 41. Wat is naar schatting het effect op het bedrijfsinkomen van het pijler 1-scenario? Uitgangspunt is een basisbetaling van circa €220,-/ha, plus € 54,- extra voor de eerste 40 hectares, en een extra vergoeding o.b.v. kosten / gedeelde inkomsten voor deelname aan eco-activiteiten. 0

- Groot
- Redelijk
- Gering
- Niet

Toelichting:

* 42. Heeft de nieuwe invulling van het GLB naar verwachting effect op uw bedrijfsvoering? 0

- Ja
- Nee

Licht toe op welke manier:

* 43. Welke niet-financiële stimulans is er nodig om de boer te motiveren een duurzamere bedrijfsvoering te houden? 0

ANLb

* 44. De eco-regeling en het ANLb sluiten op elkaar aan. De keuze voor activiteiten uit de eco-regeling kan impact hebben op uw ANLb contract en vice versa. Bijvoorbeeld wanneer u een deel randenbeheer nu onder het ANLb heeft gebracht en deze nodig hebt om de eco-regeling in te vullen / de hectarepremie op bedrijfsniveau veilig te stellen (bijvoorbeeld om te kunnen voldoen aan de schijf van vijf of een hogere waarde (zilver / goud) . Geef aan welke van onderstaande van toepassing is, meerdere antwoorden zijn mogelijk. 0

Ik heb geen ANLb op mijn bedrijf

Ik heb ANLb op mijn bedrijf, ik heb voldoende mogelijkheden om naast mijn ANLb te voldoen aan de eco-regeling

Ik heb ANLb op mijn bedrijf. Ik zal een aantal maatregelen overhevelen naar de eco-regeling en zie mogelijkheden om een groter areaal aan ANLb maatregelen op mijn bedrijf uit te voeren

Ik heb ANLb op mijn bedrijf. Ik zal een aantal maatregelen overhevelen naar de eco-regeling en zie mogelijkheden om het resterende ANLb beheer op mijn bedrijf te verzwaren (zwaardere pakketten).

Anders, namelijk:

* 45. Waar ziet u uitdagingen in de koppeling tussen ANLb en de eco-regeling? 0

Informatievoorziening en uitvoering

* 46. Hoe wilt u op de hoogte gehouden worden over de wijzigingen in het beleid en subsidiemogelijkheden in de breedste zin (beheer, investeringen, kennis, innovatie, etc.?) 0

RVO agrarische nieuwsbrief

Social media

LTO communicatiekanalen

Agrarisch collectief

Agrarische vakmedia

E-mail

Anders, namelijk:

Slotvraag

* 47. Alles beschouwd..... Hoe kijkt u aan tegen het vernieuwde GLB? Wat wilt u verder nog kwijt? 0

* 48. Heeft u interesse om deel te nemen aan een validatiegesprek, waarin de eerste uitkomsten van de praktijktoets in groepsverband worden besproken? 0

Ja

Nee

